

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА НІМЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО СКДАДУ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
(VIII-XXI СТ.)**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0359-н
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.04 Германські мови
та літератури (переклад включно)
освітньо-професійної програми
Мова і література (німецька)
Остапенко Владислава Вадимівна

Керівник к.ф.н., доц. Вапіров С. Ю.

Рецензент к.ф.н., доц. Вапіров С. Ю.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра німецької філології і перекладу

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно)

Освітня програма Мова і література (німецька)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 20 ____ року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ) СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

Остапенко Владиславі Вадиміміні

1. Тема роботи (проекту) Тенденція розвитку словникового складу німецької мови (VIII-XXIст.)
2. Керівник роботи Вапіров Сергій Юрійович
затверджені наказом ЗНУ від «23» квітня 2020 року №483-с
3. Строк подання студентом роботи: 27.11.2020
4. Вихідні дані до роботи: тлумачні, етимологічні та тематичні словники німецької мови (F. Dornseiff, Duden, W. Pfeifer)
5. **Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):**
 - охарактеризувати основні тенденції розвитку німецької мови, враховуючи як зовнішньо- так і внутрішньомовні фактори;
 - визначити екстралінгвальні чинники, які стимулюють розвиток лексичної системи;
 - визначити та охарактеризувати основні соціокультурні концепти німецькомовної картини світу, які зазнають історичної мінливості;
 - встановити і проаналізувати засоби вербалізації концептів MILITÄR /ЗБРОЙНІ СИЛИ, BAUKUNST/ АРХІТЕКТУРА, WIRTSCHAFT / ЕКОНОМІКА;

Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Додатки А.,Б, В у вигляді таблиць

б. Дата видачі завдання

27.04.2020

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел за темою	Травень 2020	виконано
2.	Селектування фактичного матеріалу	Травень 2020	виконано
3.	Написання теоретичного розділу	Червень 2020	виконано
4.	Підготовка дослідницької частини	Вересень - жовтень 2020	виконано
5.	Написання вступу та висновку	Листопад 2020	виконано
6.	Проходження нормоконтролю	Листопад 2020	виконано
7.	Захист	Грудень 2020	виконано

Студент _____
 (підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту) _____
 (підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
 (підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота –90 стор., 127 джерел.

Об'єктом дослідження є динамічні процеси у німецькомовній картині світу, які відбувалися з VIII по XXI і були обумовлені докорінними суспільно-політичними змінами в житті німецькомовної лінгвокультурної спільноти та мали своїм наслідком кількісні і якісні зміни у німецькому вокабулярі.

Метою дослідження є відбір конкретного масиву німецьких лексем, що вербалізують концепти MILITÄR /ЗБРОЙНІ СИЛИ, BAUKUNST/ АРХІТЕКТУРА, WIRTSCHAFT / ЕКОНОМІКА та встановлення основних тенденцій їх розвитку, особливостей динамічних процесів, що відбуваються у досліджуваних ділянках вокабуляру з VIII-XXI ст. шляхом з'ясування механізмів дії магістральних екстра- та інтралінгвальних чинників.

Теоретико-методологічні засади: тенденції розвитку словникового складу мови (А.І. Домашнев, Є.В. Розен, К.-Е. Sommerfeld, Р. Braun), сучасна концептологія та когнітивна лінгвістика (А.М. Приходько, С.А. Жаботинская), термінологія та терміносистеми (Т.В. Колісниченко, В.О. Казимір).

Отримані результати: За період з VIII ст. до наших днів у німецькому тезаурусі в межах мовного простору, що охоплює територію сучасної Німеччини, відбулися кардинальні зміни, які проходили під знаком мовної конвергенції. Ці зміни обумовлені зрушеннями у концептуальній системі відповідної лінгвокультурної спільноти і сприяли формуванню німецькомовної картини світу. Її окремі ділянки представлені в виді концептів.

Комплекс використаних методів структурного та етимологічного аналізу допоміг інвентаризувати та систематизувати відібраний фактичний матеріал за тематичними групами, які референційно співвідносяться з відповідними концептами.

Ключові слова: семантика, мовна картина світу, словотвір, складне речення, тема, рема, мовленнєвий акт.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНИХ ЗМІН У ТЕЗАУРУСІ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	12
1.1. Екстралінгвальні та лінгвальні причини мовних змін	12
1.2 Шляхи поповнення лексичного складу мови	17
1.2.1 Словотвір у розвитку німецької мови	17
1.2.2 Запозичення та іншомовні слова як засіб збагачення лексичної системи	21
1.2.3 Феномен термінології у збагаченні лексичного складу	26
1.2.4 Розширення та звуження семантичного обсягу слова	28
1.3 Концептуалізація дійсності у мовній картині світу	30
1.3.1 Мовна картина світу в діяxронії	30
1.3.2. Концепт та його структура	34
1.3.3 Соціально значущі концепти в синхронії та діяxронії	38
1.4 Методика дослідження етапів розвитку німецького лексикону	39
РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОГО ЛЕКСИКОНУ З VIII ПО XXI СТ.	44
2.1. Концепт MILITÄR/ЗБРОЙНЕ ВІЙСЬКО.....	44
2.1.1 Субконцепт GATTUNG / РІД ВІЙСЬК.	45
2.1.2 Субконцепт FORMATION /ВІЙСЬКОВИЙ ПІДРОЗДІЛ	48
2.1.3 Субконцепт RANGSTUFE /ВІЙСЬКОВИЙ ЧИН.....	50
2.1.4 Субконцепт MILITÄRTECHNIK /ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА.....	52
2.2. Концепт BAUKUNST/АРХІТЕКТУРА.....	53
2.2.1 Субконцепт WOHNSITZ/ЖИТЛОВІ БУДІВЛІ.	55
2.2.2 Субконцепт KULTGEBÄUDE /КУЛЬТОВІ СПОРУДИ.	59

2.2.3. Субконцепт VORRATSGEBÄUDE / ГОСПОДАРСЬКІ БУДІВЛІ.....	60
2.2.4 Субконцепт GEBÄUDETEILE / ЧАСТИНИ БУДІВЛІ.....	60
2.3 Концепт WIRTSCHAFT/ЕКОНОМІКА.....	62
2.3.1 Субконцепт HANDEL/ТОРГІВЛЯ.....	63
2.3.2 Субконцепт BANKWESEN/ БАНКІВСЬКА СПРАВА.....	67
2.3.3 СУБКОНЦЕПТ BEZAHLUNG/ПЛАТІЖ.....	70
2.3.4 Субконцепт Geld/ГРОШІ.....	72
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	78
Додаток А	91
Додаток Б	92
Додаток В	93

ВСТУП

Дослідження закономірностей динаміки розвитку словникового складу мови належить до центральних, магістральних проблем сучасної вітчизняної та зарубіжної лінгвістичної науки, свідченням чого є широке висвітлення цих проблем у працях мовознавців (Гак В.Г., Домашнев А.І., Журавльов В.К., Розен Є.В., Sommerfeld K.-E., Braun P., Friedhelm D. та ін.).

Презентована магістерська робота присвячена лінгвокультурологічному вивченню становлення лексичної системи німецької мови протягом VIII-XXI століть. У роботі розглянуто діяхронічні закономірності формування та розвитку німецькомовної картини світу на прикладі окремих концептів, виявлено й описано соціокультурні-культурні чинники становлення лексичних одиниць, що репрезентують ці концепти.

Актуальність обраної теми зумовлена загальною тенденцією в сучасному мовознавстві до дослідження проблеми розвитку мови, а також тим, що, незважаючи на наявність праць, в яких розглядаються окремі аспекти динаміки лексичної підсистеми сучасної німецької мови, ще недостатніми є лінгвістична інтерпретація мовних зрушень та осмислення ролі у цих процесах екстра- та інтралінгвальних чинників. Не достатньо висвітлена проблема діяхронічного дослідження лексичного складу з позиції соціокультурного аспекту. Виникає необхідність дослідження динамічних процесів, які мають місце в окремих ділянках словникового складу в умовах сучасного конвергентного розвитку мови. Проведення такого роду досліджень має сприяти більш глибокому пізнанню та осмисленню багатогранних процесів взаємодії мови та суспільства.

Метою дослідження є відбір конкретного масиву німецьких лексем, що вербалізують концепти MILITÄR /ЗБРОЙНІ СИЛИ, BAUKUNST/ АРХІТЕКТУРА, WIRTSCHAFT / ЕКОНОМІКА та встановлення основних тенденцій їх розвитку, особливостей динамічних процесів, що відбуваються у досліджуваних ділянках вокабуляру з VIII-XXI ст. шляхом з'ясування механізмів дії магістральних

екстра- та інтралінгвальних чинників.

Мета роботи зумовлює розв'язання таких завдань:

- 1) охарактеризувати основні тенденції розвитку німецької мови, враховуючи як зовнішньо- так і внутрішньомовні фактори;
- 2) визначити екстралінгвальні чинники, які стимулюють розвиток лексичної системи;
- 3) визначити та охарактеризувати основні соціокультурні концепти німецькомовної картини світу, які зазнають історичної мінливості;
- 4) встановити і проаналізувати засоби вербалізації концептів MILITÄR /ЗБРОЙНІ СИЛИ, BAUKUNST/ АРХІТЕКТУРА, WIRTSCHAFT / ЕКОНОМІКА;

Предметом дослідження є динамічні процеси у німецькомовній картині світу, які відбувалися з VIII по XXI і були обумовлені докорінними суспільно-політичними змінами в житті німецькомовної лінгвокультурної спільноти та мали своїм наслідком кількісні і якісні зміни у німецькому вокабулярі.

Матеріалом дослідження слугували 1454 лексичних одиниць – автохтонна лексика, запозичення, терміни та лексеми, що зазнали процесу розвитку значення. Вони були виокремлені методом суцільної вибірки з тлумачних [Duden UW 2001, Duden BW 2002] та тематичних [Dornseiff 2010] словників, а джерела та час виникнення лексем встановлювались на базі етимологічних словників [Pfeifer 1997; Duden HW 2001].

Методологічною основою роботи є розуміння мови як соціального явища та антропологічний підхід до мови, який передбачає можливий синтез функціоналізму та когнітивізму.

Для досягнення поставленої мети в роботі використовується низка **методів**, що дало змогу здійснити цілісне дослідження матеріалу: метод лінгвістичного спостереження та опису (сприяв інвентаризації, систематизації та класифікації лексичних одиниць, для визначення характеру та обсягу якісних та кількісних змін в лексиконі німецької мови протягом досліджуваного періоду); концептуальний та етимологічний методи (слугували встановленню взаємозв'язку

та взаємообумовленості змін у позамовній реальності та МКС); компонентний та словотвірний аналіз (інтерпретація структурно-семантичних та функціональних особливостей автохтонної загальноновживаної та термінологічної лексики, запозичень, метафор тощо); аналіз лексикографічних джерел (порівняння лексикографічних експлікацій значень досліджуваних одиниць у словниках в різні періоди мовного розвитку з метою підтвердження гіпотез про природу слів або зміну їх значень).

Наукова новизна роботи зумовлюється деталізованим описом тематичних груп лексики, що вербалізують концепти *Militär* / Збройні сили, *BAUKUNST* / Архітектура, *WIRTSCHAFT* / Економіка, здійснено їх якісний аналіз; встановлено тенденції розвитку зазначених груп на семантичному та морфемному рівнях; визначено екстралінгвальні чинники динамічних процесів та розглянуто їх вплив на розвиток досліджуваної галузевої лексики. Подальший розвиток дістала теорія запозичень в аспекті мовних контактів, які в період інтернаціоналізації науки та техніки набувають особливого значення.

Теоретична значущість роботи зумовлюється тим, що її результати сприяють розумінню динамічної природи мови як соціального явища, її онтологічної сутності, розширенню уявлення про збагачення словникового складу сучасної німецької мови, осмисленню найбільш актуальних тенденцій лексичної номінації, поглибленню знань про когнітивну обумовленість змін в її функціонуванні. Таким чином, дослідження є певним внеском в розробку проблем динаміки розвитку лексики та формування мовної картини світу, які вирішуються у сучасній лексикології і когнітивній лінгвістиці.

Практична цінність роботи полягає в тому, що обґрунтовані в ній теоретичні положення, а також проаналізований фактичний матеріал можуть бути використані у практиці викладання німецької мови у вишах, у курсі лексикології німецької мови (“Соціолінгвістична стратифікація словникового складу німецької мови”, “Запозичення як один із шляхів збагачення словникового складу мови”, “Семантична деривація”). Фактичний матеріал

може бути застосований в навчальній лексикографії, в учбовому процесі при написанні методичних розробок, посібників, а також у наукових пошуках студентів та аспірантів.

Ключові питання магістерської роботи були висвітлені на міжнародній науково-практичній конференції «МОВА, ЛІТЕРАТУРА І КУЛЬТУРА: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ» (Львів 2018). А також було взято участь у міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення» (Одеса 2019).

Мета та завдання дослідження зумовили його **структуру**. Робота складається з двох розділів (теоретичної та практичної частини). Так як є неможливим охопити весь німецькомовний вокабуляр в рамках магістреської роботи, ми обрали певні концепти німецькомовної системи світогляду - концепти, які репрезентовані певними тематичними групами: Збройні сили, Архітектура, Економіка, Платіж та їх субконцепти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕМАНТИЧНИХ ЗМІН У ТЕЗАУРУСІ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1.1. Екстралінгвальні та лінгвальні причини мовних змін

У сучасній лінгвістиці мова визначається як явище, що історично розвивається, як об'єкт, який ніколи не буває і не може бути абсолютно стійким, як динамічна система, яка перебуває в кожен даний момент свого існування в стані відносної рівноваги [Симонок 2014, с. 252]. Процес мовного розвитку, що позначається в спеціальній літературі термінами еволюція, вдосконалення, прогрес, дрейф мови [Кошкина 2013, с. 35], відбувається за певними законами, розуміється як сукупність постійних та закономірних тенденцій.

Розвиток науки, техніки, загальнолюдської культури, постійне проникнення в таємниці навколишнього світу і збільшенні відомостей про нього, ускладнення форм життя людей і встановлення нових відносин між ними - все це викликає до життя велику кількість нових понять, веде до збільшення функцій мови і розширенню її стилістичної варіативності [ЛЕС 1990, с 159-160]. Розвиток мови протікає як боротьба двох протилежних тенденцій - за збереження і стабілізацію існуючої системи мови, з одного боку, і за її адаптацію, перетворення, вдосконалення, з іншого. П. Браун пише, що «мова змінюється під тиском зміни потреб комунікації в постійному конфлікті з економією зусиль, з одного боку, і з традицією –з іншого» [Braun 1993, S.11]. Мова змінюється, –підкреслює Е. Косериу, –«щоб продовжувати функціонувати як така» [Coseriu 1973, S. 16]. Отже, пояснення мінливості мови пов'язане з тим, що мова існує і розвивається як цілеспрямована функціонуюча система.

Мова як єдність сталого й змінного, статичної й динаміки існує в просторі й часі, реалізується в хронологічній мінливості – від давніших форм її існування

до сучасних. Специфічно відтворюючи навколишній світ, вона постійно зазнає внутрішніх структурних змін; соціальні фактори, історичні події та діяльність окремих особистостей стимулюють і скеровують – безпосередньо чи опосередковано – напрямки мовної динаміки. Найбільше на зміни лексики і семантики впливає динаміка життя суспільства, його матеріальної та виробничої сфер, культурних доміант.

Інтенсивність змін у різні часові проміжки неоднакова, що зумовлено дією доміантних чинників, притаманних для відповідного проміжку часу. Виникнення нового чи зникнення наявного в мові структурного елемента є не лише кількісною зміною, а передумовою постання нових зв'язків, відношень, залежностей [Гриценко 2017, с. 7]. В історичній ретроспективі мова становить динамічну систему з притаманними їй змінністю під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, водночас – зі збереженням основних функцій та відносною загальною стабільністю структури.

Думки щодо факторів еволюції мови представлені трьома різними точками зору. Перша з них полягає в тому, що всі зміни в мові обумовлені екстралінгвальними причинами, в першу чергу умовами існування того суспільства, в якому існує мова [Вундт 2002, с. 13]. Іноді подібна прямолінійна концепція модифікується в тому сенсі, що її прихильники, визнаючи можливість виявлення ряду внутрішніх причин еволюції, вважають в той же час, що навіть за цими внутрішніми причинами стоять екстралінгвістичні фактори. Друга крайня точка зору захищається тими, хто вважає, що в будь-які зміни мови все викликається виключно внутрішніми причинами [Schirran 1987, S. 33]. Різновидом даної концепції є також теорії, згідно з якими всі екстралінгвальні імпульси, хоча вони, можливо, і мають місце, не повинні розглядатися в межах лінгвістики [Хроленко 2004, с. 23].

Якщо причина не проглядається в самому мовному механізмі і лежить за межами його сфери, вона може, відповідно, кваліфікуватися як екстралінгвальна. До *екстралінгвальних* причин відноситься вся сукупність

надзвичайно різноманітних імпульсів, що йдуть з навколишнього мовного середовища і пов'язаних, перш за все, з особливостями історичного розвитку суспільства, переселеннями і міграціями, об'єднанням і розпадом мовних колективів, зміною форм спілкування, прогресом культури і техніки. Сюди ж, на думку К.-Е Зоммерфельда відноситься, нормується і спрямована на підвищення мовної культури діяльність (Sprachpflege). Вищеназвані фактори Зоммерфельд називає рушійною силою всіх змін в мові ("Motor der sprachlichen Bewegungen -) [Sommerfeldt 1988, S. 18].

До причин, що лежать за межами системи мови, відносяться:

–зміни в житті суспільства, його ідеологія, пристрій, соціальні відносини, зміни культурного, політичного та економічного життя, а також прогрес людського пізнання;

–зміна речей при збереженні їх найменування;

– вживання слів у спеціальній мовному середовищі і обстановці серед певних груп людей (професійна лексика), коли слово модифікується, набуває нового значення, що виходить за межі вузької соціальної групи;

– мета повідомлення, де виділяються а) афект - бажання мовця посилити враження від висловленого б) бажання пом'якшити, послабити висловлювання (евфемізми) [Кошкина 2013, с.14].

Так, важливим чинником динаміки німецької мови виявилися широкі контакти німців з іншими народами, які корелювали з міжмовною взаємодією, що зумовили зміну складу та функцій її структурних елементів. Важливим для дослідження діахронії мовних явищ є не лише наслідки взаємодії, а й особливості її протікання. Вплив латинської мови на германські мови було особливо відчутно в період християнізації німецьких земель, в першу чергу через те, що введення нової релігії передбачало і введення багатьох термінів, які були пов'язані з християнством.

Потужний іншомовний вплив на німецьку мову був зумовлений складною політичною, релігійною, культурною ситуацією в Німеччині, а поширені на її

теренах мови (латинська, французька, італійська, англійська) маніфестували змагання різних ідеологій та політико-економічних систем, що вербалізувалось у мові німецьких писемних пам'яток окресленого часу.

Для осягнення істинної сутності природи семантичних змін необхідно брати до уваги взаємозв'язок процесів розвитку мови з історією народу (іншими словами історичні умови існування мови) і структурну специфіку конкретних мов, яка складається історично, яка встановлює правила його функціонування і зумовлює різну мовну реакцію на суспільні стимули [Лисенко 2004, с. 38]. Історія народу є стимулом для розвитку лексики і, крім того, визначає напрямок змін у словниковому складі мови. Ця спрямованість не вносить жодних поправок і змін до законів розвитку і норми функціонування мов [Розен 2000, с. 8]. Розвиток мов відбувається відповідно до їх структурних особливостей, на основі їх особливостей, тобто закони мови є рушійною силою її розвитку.

До причин *інтралінгвального* порядку належать різні імпульси, що виникають у зв'язку з цілеспрямованою тенденцією до вдосконалення існуючої системи мови. Це тенденції, спрямовані на пристосування мовного механізму до фізіологічних особливостей людського організму, тенденції, обумовлені необхідністю поліпшення самого мовного механізму, тенденції, що викликані необхідністю збереження мови в стані комунікативної придатності тощо [Мазурик 2002, с. 4]. До таких факторів К.-Е. Зоммерфельд відносить фактор мовної економії, наслідком чого є утворення складних слів та скорочень. Групу внутрішніх факторів доповнюють ті, які виникли внаслідок прагнення мовної системи до більш раціонального її використання, що проявляється, наприклад, у все більш частому використанні слабкого відмінювання [Sommerfeldt 1988, S. 38].

Прикладом такої ситуації, яка має місце в усі періоди розвитку німецької мови, є архаїзація. Під цим явищем розуміється старіння і випадання деякої кількості слів. Це може бути обумовлено екстралінгвістичним фактором: відпадає необхідність існування лексеми внаслідок втрати денотатом його

початкової актуальності; інакше кажучи, денотат стає комунікативно нерелевантним. Наприклад, *двн. málbaum* «прикордонне дерево», *двн. málstein* межа як «кількісне позначення території», *свн. burgfriede* «територія міста, в межах якої діє правовий захист». При цьому архаїзація – це результат не тільки того, що застаріло те чи інше поняття, яке вони висловлювали, але це наслідок виникнення в мові і проникнення в нього ззовні синонімів [Кошкина 2013, с. 17]. Наприклад, *двн. marcha*, *двн. gisceid* в значенні «межа» були витіснені слов'янським запозиченням *granica*.

Комбінаторика різних форм зміни лексики є багатоплановою, внаслідок чого постали різні типи змін, неоднакові за кількістю нових лексем. Основними напрямками розвитку німецького лексики було формування нових автохтонних значень в наслідок метафоричного переносу, семантичної атракції, генералізації та спеціалізації значення (внутрішньомовні зміни), а також надходження у німецьку мову запозичених лексем (зовнішньомовні зміни). До групи внутрішньомовних причин, згідно Т. Шіппан, відносяться синонімічні зрушення, метафоричні процеси, розвиток словотвірних гнізд тощо [Schirpan 1987, S. 17].

Використання запозичень у складі сталих словосполук, клішованих виразів, термінологічних сполук, які є типовими для пам'яток офіційно-ділового стилю юридичного жанру та жанру урядового управління [Сушко-Безденежних 2016, с. 4]. Більшість таких утворень сформовані з елементів автохтонної та іншомовної генези.

Однак, незважаючи на різноманітність причин, що викликають мовні зміни, їм усім властива одна примітна особливість. Поряд з тенденцією до зміни мови і вдосконалення її системи тут постійно простежується потужна тенденція до збереження мови в стані комунікативної придатності. Всім процесам перебудови в мові зазвичай протистоять своєрідні процеси гальмування, спрямовані на закріплення та консервацію наявних мовних засобів і перешкоджають різким змінам [Литовченко 2014, с. 76].

Не завжди буває легко віднести ту чи іншу причину до однієї із зазначених категорій, так як при більш ретельному дослідженні може виявитися, що причиною цієї мовної зміни є цілий ланцюг причин одного порядку, що слідує одна за одною, або, навпаки, складне переплетення багатьох причин різного порядку. У більшості випадків безпосередня основна причина виступає більш-менш чітко [Журавлєв 1982, с. 71]. Ця причина і створює імпульс, під впливом якого відбувається мовна зміна. Отже, у встановленні причин мовних змін слід виходити з тези про двосторонню залежність еволюції мови від чинників зовнішніх і внутрішніх.

1.2 Шляхи поповнення лексичного складу мови

Мовні зміни слід розглядати як прямий наслідок головної функції мови - служити засобом комунікації. Самою уразливою сферою для всякого роду іншомовних впливів є лексика. Словниковий склад кожної мови відображає всі зміни, що відбуваються в житті даного народу, особливості його побуту, господарського устрою, історичного життя, соціального розшарування тощо.

1.2.1 Словотвір у розвитку німецької мови

Формальна деривація усталює мотиваційні й словотворчі моделі, окреслює продуктивні з них для відповідного періоду розвитку мови. Урахування міжмовної взаємодії як важливого чинника динаміки німецької мови актуалізує увагу до поділу словотворчих моделей на монологвальні (1) та гібридні (2) [Володіна, Радзійон 2013, с.71]: (1)*Landhaus, Sprechzimmer*, (2)*Unteroffizier, Leutnant, Balkonzimmer*.

Варто зазначити, що до найважливіших видів словотвору німецької мови належать: деривація (Derivation), конверсія (Konversion); словоскорочення або аббревіація (Wortkürzung, Abreviation); словоскладання (Zusammensetzung)[Ольшанский, Гусева 2006, с. 11].

У двн. період у зв'язку з інтенсивним ростом абстрактної лексики розвиваються нові **суфікси** - heit, - skaft (- schaft), - tuom (-tum). Ці суфікси утворюються на основі систематичного вживання деяких слів з абстрактним значенням у якості другого компонента складних слів. Так, у двн. та свн.-heit існує як самостійна лексема зі значенням «вид», «образ»; разом з тим, воно все частіше починає вживатись у складі композитів: *Hundertschaft*, *Mannschaft* тощо.

У діяхронічному плані привертає увагу тенденція до розширення словникового складу німецької мови за рахунок віддієслівних іменників чоловічого роду, що були утворені шляхом **конверсії** (типу *Schritt*, *Flug*, *Schlag*). За цією моделлю були утворені пізніше іменники також від дієслів слабкої відміни (*Kauf*, *Verkauf*). Зберіглась також велика група віддієслівних іменників жіночого роду з суфіксом **-t** (*Fahrt*, *Flucht*). І хоча ця модель не є продуктивною для сучасної німецької мови, такі слова відзначаються широкою вживаністю [Медведева 2009, с. 131].

Маркером розвитку лексики німецької мови є велика кількість складних та похідних утворень різних граматичних класів (іменники, прикметники, прислівники), що об'єднують у своїй структурі елементи питомі і запозичені, що дало підстави віднести словоскладання і основокладання до активного типу словотворення як одного з визначальних джерел розвитку лексики.

*Надзвичайно поширеним у розвитку німецької мови є словоскладання – вид словотвору, де слово завдяки з'єднанню двох коренів або основ утворює нове слово, із сполучуваним елементом або без нього, напр: *Generalfeldmarschall*, *Oberstwachmeister*, *Schlachtkreuzer*; *Randsiedlung*, *Wochendhaus*, *Schlosskapelle*.*

У лінгвістичній літературі існує багато визначень терміну «складне слово», які відображають різні погляди на це явище. Адекватне визначення останнього має ґрунтуватися на низці критеріїв, які можуть бути послідовно застосовані до композит, щоб відрізнити їх від словосполучення та похідного слова. Існує три типи основних характеристик складних слів:

- морфемна структура слова: наявність двох або більше основних морфем;
- семантична єдність компонентів складного слова;
- кореляція складного слова із словосполученням [Азарова 2000, с. 31].

На її думку М. Д. Степанової, складні слова утворюються шляхом поєднання лексичних основ в одній спільній базі [Степанова 1993, с. 69]. Другий і третій типи визначення представлені А. Л. Зеленецьким та О. В. Новожиловою, які стверджують, що композиція являє собою складне слово, яке відображає таке значення, що в іншому випадку може бути представлено словосполученням [Зеленецький, Новожилова 2003, с. 239]. В українському мовознавстві переважає третій тип визначення складного слова. На думку Н. Ф. Клименко складне слово – це цілісне лексичне утворення, яке виникає за одним із діючих у мові словотвірних типів і компоненти якого формуються на основі синтаксичного поєднання двох чи кількох повнозначних слів [Клименко 1998, с. 75]. Це означає, що складні слова утворюються тільки на основі синтаксичних словосполучень.

Зазначимо, що ще давні германці мали мовну схильність до утворення складних іменників. Так, В. Хенцен зазначає, що у готському перекладі Біблії кількість складних іменників набагато більше ніж у грецькому оригіналі (цит. за [Левицький 2007, с. 52]). У ході подальшого розвитку німецької мови кількість складних іменників безперестанно росла, більш різноманітними ставали також їх моделі, змінювалась їх питома вага. Вже на початку дв. періоду поступово збільшується кількість так званих неповноскладних утворювань [Степанова 1993, с. 69]. До таких утворювань належать складні іменники, що мали у якості першого компонента форму родового відмінку іменника: *Fürstenhaus*, *Herrenhaus*, *Flugzeugmutterschiff*, *Stabstrompeter*.

Починаючи з кінця свн. періоду значно зростає кількість складних слів з першим компонентом – основою прикметника (1) та дієслова (2), а також багатоконпонентні складні іменники (3) [Bublyk 1983, S. 92]: (1) *Obergeschoß*, *Innenraum*, (2) *Schlaf-*, *Schreib*, *Studierzimmer*, (3) *Landsturmmann*,

Oberstwachmeister. Широко поширені в нвн. період так звані «зрощення» (*Feldzeugmeister, Wachtmeister, Dorfkirche, Hofkapelle*).

В нвн. період німецька мова збагатилась новою моделлю складноскорочених слів, утворених шляхом складання початкових букв, тобто **аббревіатурами**. Скорочені слова полегшують роботу, особливо у сфері техніки та науки. Розрізняють такі типи аббревіації, як:

1) скорочення (найстаріший вид аббревіації, що представляє собою позначки для швидкого письма – *chr., km., usw., bzw., Dr.*),

2) короткі слова, що за кількістю сегментів поділяються на а) моносегментальні (*Info, Labor, Foto, Zoo*), б) частково скорочені слова (*U-Bahn, O-Bus, S-Bahn*), та в) полісегментальні скорочені слова (*die BRD, die UNO, die NATO*).

Отже, використання ресурсів німецької мови у формальній чи формально-семантичній деривації переконує в її потужності як джерела розвитку лексикону.

Проте треба наголосити, що чимало запозичень адаптувалися в мові-реципієнті, втратили ізольованість, набули нових зв'язків, зокрема шляхом семантичної та / чи формальної деривації; особливо виразно проступає цей процес у творенні нового формально-семантичного комплексу з вершиною – запозиченою лексемою.

Аналіз дериватів іншомовної генези, історія їх появи в німецькій мові VIII–XXI ст., а також вивчення функціонування відповідних запозичень у мові, яка є джерелом їх виникнення, та в (можливих) мовах-посередниках дозволяють окремо для кожного випадку гіпотетично оцінювати їх або як такі, що утворені в мові-джерелі, або ж такі, що постали внаслідок словотворення в мові-посередниці чи в мові-реципієнті; при цьому складність остаточних оцінок генези словотворення пов'язана з наявністю спільних для взаємодіючих мов афіксів та моделей словотворення.

1.2.2 Запозичення та іншомовні слова як засіб збагачення лексичної системи

Взаємодія мов завжди пов'язувалась з процесами суспільного розвитку, тому що мовне спілкування завжди передбачає наявність інших видів контактів – культурних, економічних, політичних, етнічних тощо. Результати цих контактів залежно від їх екстралінгвальних характеристик можуть бути найрізноманітнішими: від асимілятивних процесів до виникнення мовних спільностей особливого типу - ареальних і соціолінгвістичних, від інтерференцій на всіх рівнях у контактуючих мовах до білінгвізму та інтенсивного запозичення, від звуження сфери функціонування однієї з мов і навіть її загибелі до набуття другою мовою даного регіону статусу державної і, відповідно, всеохоплюючих комунікативних функцій.

Основним результатом міжмовного контактування є лексичні запозичення, адже поряд із власномовними лексемами, успадкованими з попередніх періодів, кожен народ використовує і певну кількість чужомовних слів. Це зумовлюється, передусім, потребою мовців якомога повніше і точніше відображати постійно мінливу картину світу і таким чином сприяти більшій ефективності процесу спілкування.

Розглядаючи запозичення як мовне відображення постійно діючого процесу контактування мов, лінгвісти підкреслюють універсальний характер цього явища. І.А. Бодуен де Куртене затверджував, що у світі немає жодної мови, у якій не було б запозичених слів [Бодуен де Куртене 1983, с. 363]. О.І. Чередниченко відзначає, що науці практично невідомі гомогенні в структурному і матеріальному відношенні мови, розвиток яких протікав би у ізоляції від зовнішніх впливів [Чередниченко 1995, с. 99]. О.Б. Ткаченко, вивчаючи проблеми взаємодії слов'янських і тюркських мов, робить висновок, що запозичене є загальноуніверсальною рисою для всіх мов світу, незалежно від типологічних розходжень і «немає жодної мови, що була би вільна від чужорідного. Тому можна говорити лише про ступінь проникнення іншомовних елементів» [Ткаченко 2004, с. 76].

Сучасні дослідження з лексикології показують, що проблема запозичення й досі не є остаточно вивченою [Орешкина 1994; Романова 2012; Струганець 2015]. Аналіз літератури, присвяченої чужомовній лексиці, свідчить про неузгодженість окремих лінгвістичних понять і термінів, тобто недостатньо розробленою є і метамова теорії запозичень. Неоднакова оцінка процесів і явищ мовної міграції часто призводить до термінологічних непорозумінь. Цим пояснюється й неоднорідність конкретних фактів, які кваліфікуються як запозичення.

Історично склалося так, що у германістиці для позначення явища мовних запозичень у різний час виникли кілька термінів. Авторство щодо терміну «чужомовне слово» («*Fremdwort*») приписується Жан Полю. Однак вже у середині XVII століття поняття запозичення було знайоме німецьким вченому Шоттелю та письменнику Ф. фон Цезену [Kugler1999, S. 220]. Для позначення мовного явища використовувалися такі вирази як *fremde Wörter* або *ausländische Wörter*.

Термін «запозичення» (*Lehnwort*) з'явився у середині XIX століття і вперше був використаний Х. Ебелем у його праці «Über die Lehnwörter der deutschen Sprache» у 1856 році, при чому не робилося спроби чітко розмежувати запозичення та чужомовне слово [цит. за Ammon1989, S.260]. Поступово запозиченнями починають називати слова іншомовного походження, що за своєю звуковою структурою та граматичним оформленням уподібнені німецьким, і які можна дефінітувати як ненімецькі лише етимологічно, наприклад: *Kabine* <англійське *cabin*>, *Tunnel* (гальсько-середньолатинсько-французько-англійське *tunnel*), *Wein* <латинське *vinum*>, *Tanz*<старофранцузьке *dance*> тощо. Таким онімеченим запозиченням протистоять власне чужомовні слова, етимологія яких навіть нефахівцеві видається ненімецькою, наприклад: *Flagge* (середньоанглійське *flag*), *Paketboot* (англійське *packetboot*), *Meeting* (англійське *meeting*). Таким чином, запозичення є елементом чужої мови (слово, морфема, синтаксична конструкція тощо),

перенесеним з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів, при чому таким, що зазнав суттєвої асиміляції в новому мовному середовищі [Кочерган 1999, с. 158]. У свою чергу, *іноземні слова* визначаються як слова, що зберігають сліди свого іншомовного походження у формі звукових, орфографічних, граматичних і семантичних особливостей, але які значно відрізняються від своїх етимологічних джерел.

Співставлення дефініцій запозичення та іноземного слова дозволяє констатувати, що обидва поняття характеризує гетерохтоне джерело походження лексичної одиниці. Однак відмінність проявляється у ступені асиміляції й визнається фактором, що відрізняє «запозичення» (цілком уподібнене автохтонним елементам) від «чужомовного слова» (що зберігає далеку для мови-субстрату форму) [Fiedhelm 1999, с. 16]. На наш погляд, при співставленні цих двох понять більшої уваги потребує розрізнення двох інших аспектів: запозичення - як включення іншомовного матеріалу в мову й асиміляцію - як процес залучення запозиченого слова в систему мови.

Як бачимо, термін «запозичення» може інтерпретуватися по-різному. Не зупиняючись докладно на причинах, висунутих різними авторами, відзначимо, що, говорячи про запозичення, лінгвісти найчастіше апелюють до екстралінгвальних (зовнішніх) причин. Американський дескриптивіст Л. Блумфілд вкладає в це поняття і засвоєння різних елементів чужих мов, і явища, які перейшли в дану мову з діалектів цієї ж мови, і навіть перехід мовних навичок, який відбувається в процесі спілкування між носіями однієї мови. За межі цього поняття не виходять і явища наслідування дітьми манери мовлення дорослих [Блумфілд 1984, с. 237].

Розкриваючи поняття запозичення з погляду його структурного складу, Л. Крисін називає запозиченням «процес переміщення різних елементів з однієї мови в іншу» [Крисин 2002, 28]. Під різними елементами при цьому він розуміє одиниці різних рівнів структури мови - морфології, лексики, синтаксису. Відповідно до цього автор вважає необхідним обмежувати термін

«запозичення» в тих випадках, коли йдеться про переміщення елементів одного рівня, наприклад, “лексичне запозичення”.

Крім того, автори вказаних робіт намагаються розмежувати діахронічний і синхронічний аспекти цього явища. При цьому підкреслюється, що виділення запозиченої лексики в синхронії має під собою етимологічну основу. Діахронічне вивчення запозичень передбачає встановлення часу появи чужомовного слова в мові-реципієнті, поширення, активізацію його в наступні періоди, дає змогу простежити зв'язок назви з предметом, поняттям і зміни цього зв'язку протягом певного історичного періоду. До діахронії належать також і процеси фонетичної, граматичної і семантичної адаптації. Разом з тим окремі аспекти вимагають застосування синхронічного методу при розгляді запозичень: виділення тематичних груп лексики, характеристика семантичного обсягу слів і семантичних відношень всередині цих груп [Харламова, Тимченко 2017, с. 141].

Д. Будняк, виділяючи “лексичне запозичення”, поєднує аспекти діахронії та синхронії і пропонує розглядати його як тривалий процес, в результаті якого слова і їх структурні елементи однієї мови постійно засвоюються системою іншої мови на основі мовних, економічних і культурних відносин різних народів [Будняк 1991, с.12-13]. Напрямами запозичення визначають соціолінгвістичні умови, в яких відбувається контактування. Саме у випадку з лексичним запозиченням елементи однієї мови зазнають чи не найпомітніших змін в іншій мові, як то субституція звуків і адаптація до нової фонологічної системи, морфологічна адаптація. Семантичні ж зміни інколи взагалі роблять невпізнаними модель та її копію.

Іноді дослідники розрізняють *запозичену* та *іншомовну* лексику. До запозичених відносять слова, цілком засвоєні мовою, що їх запозичила. Запозичені слова не сприймаються мовцями як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення. На відміну від іншомовних слів, які розглядаються у спеціальних словниках, запозичені слова подаються у

загальних словниках разом з питомою лексикою [Гуторов 1996, с. 48]. Іншомовними ж вважаються слова з інших мов, які, на відміну від запозичених слів, не засвоєні повністю мовою, яка їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження. Це виявляється як у їхній формі, так і у семантиці [Міщенко 2005, с. 70].

Необхідно сказати, що насичення запозиченнями ідеографічних сфер німецької мови протягом усього її розвитку залежало від:

- стану розвитку відповідних тематичних та лексико-семантичних груп;
- актуальності сфери номінування;
- наявності питомих та іншомовних семантичних дублетів;
- стилю і жанру пам'ятки [Лісогуб 2001, с. 78].

Дослідження динаміки лексичної системи неможливе без пізнання історії кожного запозиченого слова, що передбачає окреслення його часових параметрів: з'ясування функціонування у мові-джерелі, у мовах-посередниках, встановлення часу появи у мові-реципієнті, а також вивчення особливостей функціонування, адаптації, зокрема входження в словотворчі та семантичні відношення з іншими елементами.

Хронологізація запозичень залишається важливим засобом досягнення вичерпної й об'єктивної характеристики динаміки номінативних одиниць у часі, а також пов'язаних із ними явищ позамовної дійсності – елементів матеріальної й духовної культури.

Певні обставини впливають на повну адаптацію запозичень та їх продуктивне функціонування в майбутньому. Як правило, вони мають утворювати деривати, добре засвоюватися мовою-рецептором на всіх рівнях, позначати нові реалії та призводити до ліквідації прогалин [Харламова, Тимченко 2017, с. 141]. Більшість запозичень складають частину тієї чи іншої тематичної або понятійної групи, відповідно до якої можна виділити їх функції в мові. Іншомовні слова, особливо інтернаціоналізми, беруть участь у створенні термінів або складають окремі термінологічні позначення для нових понять і

потім домінують серед власне німецьких слів через свою однозначність та нейтральність.

1.2.3 Феномен термінології у збагаченні лексичного складу

Сучасні фахові мови ґрунтуються на традиційній народній лексиці, оскільки розвинулися з народних знань про довкілля та практичних потреб суспільства. Стрімкий розвиток науки, техніки новітніх технологій сприяє виникненню нових та подальшому становленню вже наявних галузей, що спричиняє необхідність чуткої номінації певних аспектів пізнання [Ментинська 2018, с. 35].

Основою фахової мови є термінологія. Р.І. Комарова справедливо зазначає, що «немає одиниці більш багатоликої та невизначеної, ніж термін» [Комарова, 1991, с. 7], причому спостерігається кілька підходів до визначення терміну: одні дослідники намагаються дати йому достатню логічне визначення; інші намагаються описово розкрити зміст терміна, приписавши йому характерні ознаки; треті виділяють термін шляхом його протиставлення будь-якої негативної одиниці; четверті шукають суперечливі процедури виділення термінів, щоб прийти потім до суворому визначенню цього поняття; п'яті намагаються дати поки хоча б «робоче» визначення.

До кінця 90-х ХХ століття в термінознавство в питанні визначення поняття «термін» виділяються дві концепції. Г.О. Винокур і його прихильники, які дотримуються функціональної точки зору на природу терміну, вважали, що «в ролі терміна може виступати будь-яке слово Терміни - це не особливі слова, а слова в особливій функції» [цит. по Суперанская 2012, с. 16]. Згідно іншої концепції (субстанціональна точка зору на зміст поняття «термін»), терміни - «особливі слова в лексичному складі мови» [Кисельова, 2016, с. 15]. Вчені, які дотримуються цього напрямку, зазначали, що термін має ряд характеристик [Головін, 1987; Даниленко 1977; Кияк 1989; Петрова 1987 та ін.]. Він має бути однозначним, точним з твердо фіксованим значенням, і у нього не повинно бути синонімів [Кияк 1989].

Ми погоджуємось з думкою Г.О. Винокура і, вслід за І.С. Квитко, вважаємо, що термін – слово чи словесний комплекс, що вступає в системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворює разом з ними в кожному конкретному випадку і в певний час замкнену систему, яка вирізняється високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю [Квитко 1976, с. 21].

Спираючись на роботи вчених, можна сказати, що термін - «компонент динамічної моделі мови, діалектично поєднує в собі стабільну знакову систему і її постійне переосмислення» [Алексєєва 2002, с. 15]. Він «покликаний номінувати об'єкти та процеси і одночасно служити засобом пізнання навколишнього світу» [Ивина 2003, с. 14]. Так, основне призначення економічної терміносистеми полягає у віддзеркаленні з максимальною об'єктивністю рівня людського знання в галузі економіки, яка знаходиться у стадії безперервного розвитку і набуває змін, що обумовлені розвитком відповідної науки.

Поширеним способом термінотворення у нових терміносистемах німецької мови виступають лексичні запозичення, які є універсальним лінгвістичним явищем, що виявляється в обміні мовними знаками двох або більше контактуючих націй у різних сферах діяльності [Струганець 2002, с. 31]. Такий процес у мові є природним і закономірним, оскільки жодна мова не є «чистою». Зовнішні і внутрішні чинники розвитку будь-якої мови впливають на цей процес.

Разом із запозиченням слів з певної мови та інтернаціонального термінологічного фонду утворення термінів відбувається способом словотворення, що полягає в додаванні до вже існуючого слова не тільки афікса чи напівафікса, але й нових відтінків значення [Булик-Верхола 2016, с. 33]: *Vorderglied, Vordermann; Vorhut, Vorposten*. Інакше кажучи до раніше зареєстрованих значень такого слова додається ще нове значення. Такий спосіб вступає з різним ступенем продуктивності залежно від специфіки окремих

періодів історичного розвитку термінологій, при чому він завжди є продуктивним для його попередніх етапів [Мищенко 2013, с. 45].

Слід сказати, що будь-яка термінологія характеризується системністю. Ця системність проявляється у наявності термінологічного гнізда, що становить – сукупність термінів, які об'єднані на основі тотожності ядерного компонента [Бартков 1983, с. 39]. Термінологічні гнізда – це результат, з одного боку, морфологічного способу побудови нових термінів за допомогою кореневого слова, з іншого боку – синтаксичного [Казарина 1998, с.154]. Наявність одного й того ж детермінативу в низці композитів свідчить про спільні ознаки у відповідних понять: *Einmanns-, Landungs-, Minenräum-, Kanonenboot; Geleit -, Minenlege-, Sturm-, Vorposten-, Wachboot, Flugzeugberger, Vermessungs-, Begleit-, Trossschiff*.

Формування терміносистем німецької мови відображає процес формування певної суспільної галузі, який базувався і базується не тільки на досвіді розвинених держав у сфері суспільно-економічних відносин, але і на термінологічних поняттях, які є на сьогодні сталими в німецькій мові. Вони слугують своєрідною базою для появи інших термінів, пов'язаних між собою гіперо-гіпонімічними та гніздовими відношеннями.

1.2.4 Розширення та звуження семантичного обсягу слова

Розглядаючи стійкі та нестійкі елементи давньоверхньонімецької лексики, В.Н. Бублик вважає, що втрата слів в діяхронії пов'язана зі зникненням понять, з заміною слів їх синонімами, з прагненням ліквідувати омонімічність деяких слів [Bublyk 1983, S. 19]. Що ж стосується класифікації шляхів або видів зміни значення, то у різних вчених вони різні. Логічна класифікація, що виникла до кінця XIX, ґрунтується на протиставленні значення до і після його зміни. За результатами аналізу зміненого значення лексем в діяхронії Г. Пауль, як зазначає у своїй праці Т. Шіппан, розрізняє такі види семантичного розвитку слова:

- звуження значення (*Verengung de Bedeutung*);
- розширення значення (*Erweiterung / Ausdehnung der Bedeutung*);
- посилення значення (*Verstärkung*) / ослаблення (*Abschwächung*) значення;
- поліпшення (*Werterhöhung*) / погіршення (*Wertsenkung*) значення слова.

Як основні тенденції розвитку словникового складу К.-Е. Зоммерфельд розглядає *розширення* та *звуження його значення* [Sommerfeld 1988, S. 89]. Перше виникає внаслідок потреби в ліквідації «називних пустот» (*Benennungslücken*) в заміні вже існуючого поняття новим, який з'явився в мові в процесі словотворення, фразеологізації, запозичення з іншої мови, зміни значення. Розширення значення слова - це розширення називної функції слова, виникнення у лексеми нової семми при збереженні старого значення. Нові варіанти значення слова і старі співіснують, як наприклад, при переході слова з вузькопрофесійного або соціального вживання в літературну або розмовно-повсякденну мову. Прикладом цьому є лексема *dieMaus*, що через розширення свого значення зазнала декілька переходів: із загальноновживаної мови у мову комп'ютерного жаргону, і навпаки. Такі зміни значення слова можливі всередині однієї понятійної сфери і при переході його в іншу понятійну сферу.

З процесом розширення смислового значення слова тісно пов'язане явище метафори. При перенесенні найменування за схожістю зовнішніх ознак, місця розташування, форми предметів і так далі виникають такі схожі образні асоціації, які у момент здійснення перенесення визнаються носіями мови як найбільш важливі. Перенесення такого типу називають метафоричним, під час якого метафора може бути не тільки засобом оцінки, але і виконує номінативну функцію, називаючи, позначаючи нове поняття за допомогою відомого всім семантичного образу [Грибіник 2014, с. 311].

Процес метафоризації обумовлений властивістю людського мислення пізнавати нові явища через порівняння їх зі старими, вже відомими. В результаті цього процесу розширюється смислова структура слова, відбувається розвиток багатозначності, виникають нові слова, які є омонімами до вихідних

[Алексеева 2002, с 73]. Функції метафор різні: одні називають предмет або явище навколишньої дійсності (*Bude* - жарг. берлога, розм. жарт. - дім, *Höhle* - хрущоба, діра), інші повідомляють додаткову характеристику (*Blaujacke* – військовий моряк), треті виконують оціночну функцію (*Scharfschütze* – відмінний стрілець.).)

У процесі метафоризації у мові науки метафора, виступаючи у функції терміна, відіграє певну роль у формуванні наукової термінології зазвичай в проміжних випадках, що утворюються під час розвитку мови як знакової системи, яка безперервно функціонує. Мова пристосовується до нових умов комунікації, зберігаючи при цьому відносну стабільність, тому багато слів і терміни постійно міняються в семантичному аспекті, не порушуючи розвитку самої мови. Метафора в цьому випадку допомагає адаптуватися мові до дійсності, виступає як засіб вираження спеціального поняття і служить для передачі знань, асоціюючи спеціальне поняття із загальновідомим, пов'язуючи ці асоціації за зовнішньою схожістю: *Reisläufer* – ландскнехт / той, хто вступає в іноземної армії (hist.), *Frontschwein* - фронтовик (1918, окопник / фронтовик), *Pionier* – сапер (у ФРГ).

Крім того, метафоричний перенос найменування тягне за собою зміну значення, яке стосується кількості семем слова, таким чином, відбувається розширення обсягу значень слова: перенесення найменувань за суміжності, наприклад, *двн. zimbar*, *свн. zimber* спочатку «будівельний матеріал», потім - «будинок», «кімната».

Отже, метафора залишається незамінним джерелом збагачення лексикону, адже переосмислення значень уможливорює різноманітність найменувань для одних й тих самих реалій, денотатів, понять, допомагає поглибити їх характеристики, посилює експресію, вносить нові оцінні судження.

1.3 Концептуалізація дійсності у мовній картині світу

1.3.1 Мовна картина світу в діяхронії

Питання про відображення об'єктивного світу суб'єктивним належить до центральних проблем когнітивної лінгвістики. У межах цієї проблеми неабияка увага приділяється поняттю мовної картини світу (МКС). Відомо, що культура кожної нації є унікальною, адже у представників різних культур уявлення про світ, тобто «картина світу» ніколи не збігається. Слід, однак, зауважити, що у ставленні до цього поняття спостерігаються сьогодні суттєві розбіжності.

Термін «мовна картина світу» *sprachliches Weltbild, linguistic view (picture) of the world*, (модель універсуму, картина світу, когнітивна карта, образ світу) широко використовується сьогодні у лінгвістичних дослідженнях різного напрямку [Постовалова 2002, с. 75]. Якщо розглядати картину світу як форму існування свідомості людини, можна погодитися з визначенням цього поняття як вихідного глобального образу світу, який лежить в основі світобачення людини і є результатом всієї його духовної активності [Постовалова 2002, с. 81]. В МКС матеріалізуються як наукові, так і наївні знання етносу, які проектуються на концептуальну картину світу. Тому мовну картину світу можна досліджувати в рамках зародження й становлення як загальноживаної, так і термінологічної лексики.

У складній глобальній мовній картині світу можна виділити багато більш окремих картин, кожна з яких відрізняється мовною своєрідністю. Деякі з дослідників намагаються дати свої класифікації цього явища. Так, Н.С. Новікова та Н.В. Черемісіна виділяють на основі бінарних опозицій універсальну та ідеоетнічну картини світу. В кожній з цих картин світу розрізняються матеріальний (реальний) і духовний (ментальний) світи, світи просторові та часові. Крім того, у в універсальній, і в ідеоетнічній протиставляються світи реальний та фантастичний, реальний та міфологічний, земний та небесний, світ природи та людини [Новікова, Черемесина 2000, с. 40].

Національно-специфічні відчуття, матеріалізуючись у тканині мови, породжують ту особливу для кожної мови субстанцію, яка у сучасній

антропоцентричній лінгвістиці одержала назву національно-мовної картини світу. До факторів, що зумовлюють її появу, належать:

- природне середовище й матеріальна культура того фрагменту об'єктивного світу, що дається етносу у його безпосередньому сприйнятті;
- фрагмент національного способу мислення, національного менталітету.

Виходячи з дії цих факторів, концептуально значущу лексику мови можна поділити на дві великі групи. Першу групу складають номени реальних об'єктів зовнішнього світу та номени концептів колективної етнічної свідомості. Друга група, ініційована особливостями національного менталітету, поділяється на три підгрупи:

- а) культурно-обумовлені слова-концепти, позначення абстрактних специфічних понять;
- б) номени, що містять оцінно-ціннісний конотативний компонент;
- в) слова, що „покривають” зону міфічних категорій, породжених колективною свідомістю етносу.

Поєднання універсального з національним у мовній субстанції і створює обличчя національно-мовної картини світу, вимальовуючи його у мовних формах: картина світу – модель світу – образ світу [Прохорова 2010, с. 47].

Мова як спосіб висловити думку і передати її від людини до людини нерозривно пов'язана з мисленням. Співвідношення мови і мислення, а також їх взаємодія з культурою і дійсністю – вічне питання філософії. Слово відображає не сам предмет реальності, а те бачення, яке нав'язане носію мови уявленням, що є у його свідомості, поняттям про цей предмет; поняття ж складається на рівні спілкування певних основних ознак, що утворюють це поняття, становлять абстракцію, відвернення від конкретних рис [Терещук, Михайло 2016, с. 48]. Шлях від реального світу до поняття і далі до словесного вираження різний у різних народів, що зумовлено особливостями історії, географії, кліматом, віруваннями, традиціями цих народів і, відповідно, розвитком їх суспільної свідомості.

Слід зазначити, що мовна картина світу, як «зафіксована в мові і специфічна для даного мовного колективу схема сприйняття дійсності» [Яковлева 1994, с. 9], досліджується в вітчизняному і зарубіжному мовознавстві в різних напрямках (когнітивному, лінгвокультурологічному, аксіологічному), та в різних часових вимірах (в діахронії та синхронії). Зазначимо, що МКС є наслідком історичного розвитку етносу та мови і причиною своєрідного шляху їх подальшого розвитку. Вона змінюється з часом, і як будь-який живий організм розвивається, тобто у діахронічному розумінні вона кожного наступного етапу розвитку деякою мірою не схожа сама на себе [Weisgerber 1983, S. 18].

Як формувалася мовна картина світу німецького народу і її подальший вплив на формування німецького етносу можна прослідкувати на розвитку самої мови. Для неї велику роль відігравали і продовжують відігравати соціально-історичні умови розвитку німецької мови [Слаба 2014, с. 110]. Так, для німецької мови середньовіччя, яка слугувала основою лицарського епосу, властиве уникнення всіх можливих діалектних особливостей, застарілих слів і формул, французьких запозичень для позначення незрозумілих, чужих речей і понять [Bublyk 1983, S. 56]. Багато старих виразів, що продовжували своє існування в героїчному епосі, виходили зі вжитку високої придворної поезії: *recke*, *degen*, *wigant* – ‘герой’, *balt* – ‘мужній’, *ellentrich* – ‘сміливий’, *mære* – ‘відомий’. Середньовічні поети демонстрували схильність до словотворення нових композитів, які семантично корелювали з темами кохання, вірності *herzenmoere* – ‘відомий серцю’, *minnenkraft* – ‘сила кохання’, *minnenmuot* – ‘сміливість кохання’, *trûgevreude* – ‘затьмарена радість’, *triewe* – ‘вірність’. Середньовіжньонімецька придворна мова поступово стає стилістично елітарним соціолектом, відповідно літературним функціолектом з вишуканим лексиконом [Polenz 1987, S. 33].

Слід погодитись с Г. І. Приходько, що мовна картина світу являє собою невід’ємну складову частину загальної концептуальної картини світу, яка

включає в себе знання соціуму про предмети об'єктивної реальності, знання і уявлення народу про зовнішній та внутрішній світ. Ці знання формуються у вигляді системи концептів [Приходько 2009, с. 75]. При цьому, необхідно зазначити, що майже кожна мова національно специфічна і є віддзеркаленням не лише особливості природних умов і культури, але і своєрідності національного характеру його носіїв, етноспільнот зокрема.

1.3.2. Концепт та його структура

Прийнято вважати, що зрілість та право на самостійне існування будь-якої науки визначається наявністю та ступенем сформованості її категоріального апарату. В когнітивній лінгвістиці співіснують сьогодні безліч термінів, що позначають структури, які відбивають закономірності відображення у мові ментальних категорій і відкривають широкі можливості для лінгвістичної інтерпретації картини світу. Так, з початку 90-х рр. в лінгвістичній літературі почали активно вживатися терміни «концепт» та його аналоги «лінгвокультурема» [Лихачев 1997; Степанов 2003; Слышкин 2004], «культурема» / *культурний концепт* (у межах проекту «Логічний аналіз мови») [Степанов 2004], *ключовий культурний концепт* [Вежбицкая 1996], *лінгвокультурний концепт* [Воркачов 2002; Савицкий 2004], «*логоепістема*» [Верещагин, Костомаров 2002], «*міфологема*» [Топоров 1993], «*концепт культури*» [Geertz 1970], *етноконцепт* [Селиванова 2002] тощо.

Сутність концепту визначається Е. Кубряковою як поняття, що служить поясненню одиниць ментальних та психологічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що відбиває знання і досвід людини; це оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови, усієї картини світу, відбитої в людській психіці» [Кубрякова и др. 1991, с. 90]. Концептом може бути поняття, спосіб, схема дій, гештальт [Кубрякова 2004, с. 34]. Головне в тому, що при осмисленні буття людина використовує дане утворення цілісно. Цю думку розділяє С. А. Жаботинська, що розглядає концепт як будь-яку оперативну одиницю мислення, що може

припускати або не припускати наявності чіткої логічної форми [Жаботинская 2009, с. 254].

Як одиниця пізнання світу концепт може мати різний ступінь інформативної насиченості, залишаючись при цьому цілісним утворенням, здатним поповнюватися, змінюватися і відбивати людський досвід [Рябцева 1991, с. 77], фіксувати у свідомості людини визначення (ідеальні, абстрактні) змісти, іншими словами, «кванти» знання [Болдырев 2001], якими людина оперує в процесі мислення.

У лінгвістичному розумінні концепту намітилося три основних підходи. По-перше, у самому широкому розумінні до числа концептів включаються лексеми, значення яких складають зміст національної мовної свідомості та формують «наївну картину світу» носіїв мови. Сукупність таких концептів утворює концептосферу мови, у якій концентрується культура нації [Лихачев 1997, с. 283]. Визначальним у такому підході є спосіб концептуалізації світу у лексичній семантиці, основним дослідницьким засобом – концептуальна модель, за допомогою якої виділяються базові компоненти семантики концепту та виявляються стійкі зв'язки між ними.

По-друге, у більш вузькому розумінні до числа концептів відносять семантичні утворення, позначені лінгвокультурною специфікою, які тим чи іншим чином характеризують носіїв певної етнічної або регіональної культури. Вважається, що сукупність таких концептів не утворює концептосфери, але займає певну частину – концептуальну область. І, нарешті, до числа концептів відносять лише семантичні утворення, список яких достатньо обмежений, і які є ключовими для розуміння національного, етнічного, регіонального менталітету як специфічного відношення до світу його носіїв.

Ми дотримуємось точки зору Д.С. Лихачева і вважаємо, що наведені дефініції концептів мають безпосередній зв'язок до співвідношення мовних та культурних феноменів. Розробка цього питання бере свій початок ще у 80-х роках ХХ століття, коли зародилась лінгвокраїнознавча теорія слова

[Верещагин, Костомаров 2002], яка слугувала базисом для встановлення національно-культурного компонента лексичної семантики.

Необхідно сказати, що концепт вважається багатьма вченими змістом поняття, культурним смислом (а частіше комплекс смислів) слова, навіяний реалією [Пименов 2002, с. 81]. Зазначимо, що багато концептів спочатку виникають на предметно-образній, почуттєвій основі – як певний емпіричний образ предмета або явища. Коли концепт активізується у свідомості в процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності, людина не замислюється про складові елементи його структури або про його зміст, і лише оперуючи даним концептом як одиницею знання, починає виділяти його конкретні характеристики, що іноді називають компонентами або концептуальними ознаками [Толочко 2000, с. 80].

Пізнаючи і членуючи об'єктивний світ, людина не лише називає (іменує) окремі його реалії, а й осмислює їх у слові, тому постає потреба говорити не просто про слова, а про мовні одиниці – культурні, соціально значущі концепти, породжені історико-культурною свідомістю народу [Жайворонок 2004, с. 10]. Звідси випливає, що концепт наділений не лише власне лінгвістичною, а й культурною інформативністю, тобто в ньому спостерігається асоціативне нашарування культурних смислів на основне (словникове) значення.

У дослідженнях останніх років простежується тенденція до дослідження *структури* концепту, як складного явища, у якому виділяються окремі ознаки, що знаходяться один з одним у певних відношеннях. Кожний концепт має певну, але не жорстку структуру [Болдырев 2000, с. 16; Стернин 2001, с. 65] і тому його структурне моделювання виявляється досить умовним. Можливо перерахування деяких шарів і концептуальних ознак, що зазнали вербалізації і зафіксовані у мові. Цей процес є своєрідним описом структури концепту.

Неможливість встановлення чіткої структури концепту призвела до перегляду традиційного логічного змісту поняття. На місце системно-

структурної парадигми прийшла парадигма антропоцентрична, функціональна, що повернула людині статус «міри всіх речей», поставила його, за словами С.Г. Воркачева, «у центр світобудови» [Воркачев 2007, с. 16], і тоді дослідницький інтерес лінгвістів перемістився з іманентної структури мови на умови її використання. Необхідність нової інтерпретації концепту, що синтезує лексикографічну й енциклопедичну інформацію, у семантиці якого зливались би денотат і конотат, «найближче» і «найдалше» значення слова, знання про світ і суб'єкта, що пізнає, пояснюється в тому числі і потребами когнітології, зокрема, когнітивної лінгвістики [Воркачев 2002, с. 81].

У цьому зв'язку слід згадати думку Д.С. Лихачова про те, що концепт ширше поняття, тому що він «охоплює увесь зміст слова – і денотативне, і конотативне значення, що відбиває уявлення носіїв даної культури про характер явища, яке стоїть за словом, взятим у різноманітті його асоціативних зв'язків» [Лихачев 1997, с. 286]. До структури концепту входить також уся прагматична інформація мовного знаку, пов'язана з його експресивною та ілокутивною функціями. З визначення концепту планом змісту мовного знаку випливає, він крім предметної (понятійної) й психологічної (образної й ціннісної) віднесеності включає в себе уся комунікативно значущою інформацію: прагматичну, емотивну, етимологічну.

Особлива увага приділяється нами понятійній складовій, яка не завжди є гомогенною, а це, у свою чергу, означає, що є можливість членування концепту на субконцепти. Субконцепти характеризуються як видові когнітивні одиниці, які об'єднуються спільною семою, типовою для родового концепту. Так виглядає, наприклад, концепт MILITÄR / ЗБРОЙНІ СИЛИ з субкоцептами MILITÄRGATTUNG / РІД ВІЙСЬК, RANGSTUFE / ВІЙСЬКОВИЙ ЧИН, FORMATION / ПІДРОЗДІЛ, MARINE / ФЛОТ, і, врешті-решт, концепт WIRTSCHAFT / ЕКОНОМІКА зі складовими HANDEL / ТОРГІВЛЯ, BANKWESEN / БАНКІВСЬКА СПРАВА, FINANZEN (inkl. GELD) / ГРОШІ тощо.

1.3.3 Соціально значущі концепти в синхронії та діяхронії

Як показав первинний аналіз фактичного матеріалу константами концептосфери для німецького соціуму є жива природа, людина та її зовнішня характеристика, виробнича та духовна діяльність, соціальна та економічна поведінка. Насичення одних тематичних груп новими елементами і незмінність чи редукція інших віддзеркалюють архітектоніку концептосфери відповідного часу, її динаміку.

Нормування лексичного складу німецької мови відбувається у таких тематичних напрямках: рослинництво, домашнє господарство (кухонний устрій і приготування їжі), медицина, ремесло, юриспруденція, релігія. Найважливішими концептами в плані динаміки формування німецькомовної картини світу ми вважаємо такі ментальні утворення, як: BAUKUNST / АРХІТЕКТУРА (типи будівель/споруд, частини будівель тощо), MILITÄR / ЗБРОЙНІ СИЛИ (рід військ, формування, стратегічні угруповання тощо), WIRTSCHAFT / ЕКОНОМІКА (торгівля, банківське діло, платіж).

Самі концепти та їх окремі ділянки неодноразово потрапляли у поле зору сучасної лінгвістики. Концепт АРХІТЕКТУРА став об'єктом наукової розвідки Л. П. Сичугової [Сичугова 2018]. В своїй статті вона розглядає цей концепт як відбиття культури російського національного менталітету, тобто у лінгвокультурному аспекті.

І.А. Альошина зробила спробу дослідити засоби вербалізації концепту ТОРГІВЛЯ в російських арго, розглянувши формальні та лексико-семантичні варіанти арготизмів відповідної лексико-семантичної групи [Алешина 2011]. Публікація Т. В. Колісниченко присвячена розгляду концептів, пов'язаних поняттям FINANCIAL TRANSACTION в англійській картині світу, які вербалізуються фінансовими дієсловами-конверсивами [Колісниченко 2013]. Для моделювання концепту авторкою проаналізовано такі його складові, як FINANCE та TRANSACT.

Для дослідження зазначених концептів особливо значущим є звернення дослідників до матеріалу словників та довідників. Дослідженням такого плану є

кандидатська дисертація Є.А. Степанова [Степанов 2012]. У фокус його інтересів потрапляє так звана картина військового світу, що відбиває специфіку військової діяльності; ця діяльність передбачає, у свою чергу, широке використання спеціальної термінології з тематичних галузей «зброя», «військова техніка», «військові стратегії», «організаційно-штатна організація» тощо.

Такі концепти можна вважати соціально значущими, адже вони референційно співвідносяться з явищами, реаліями, поняттями, що превалюють в певний період часу в свідомості соціуму. Р.А. Будагов, один з перших, звернув увагу на важливість вивчення цього феномена. У лексиці мови певної епохи, - писав він, - можна виділити «найбільш характерні, найбільш типові її слова (ключові слова)» [Будагов 2002]. Він допускав як ономасіологічний, так і семасіологічний підходи до дослідження слів, що мають велику соціальну значимість: «... слова-ключі мають одночасну причетність і до соціології (культури) і до лексики (мови)» [Будагов 2002]. Вчений звернув увагу на важливість вивчення ключових слів з позиції їх різної соціальної і тимчасової протяжності, поставив питання про вивчення цих слів в діахронії.

На відміну від діахронії виділення концептів в синхронії технічно не складає великих складнощів. Проте у численних визначеннях основного терміну когнітивної лінгвістики - концепту - не враховується така його важлива властивість, як *динамізм* [Французская 2011, с. 49]. Це стосується, в першу чергу, концептів, що найбільш чутливо реагують на зміни, що відбуваються в суспільстві та в суспільній свідомості. Диференціація змісту цих концептів вимагає спеціальних методів та прийомів.

1.4 Методика дослідження етапів розвитку німецького лексикону

Методика дослідження об'єкта складається із 4 етапів. На кожному з них застосовуються відповідні методи та прийоми. *Перший* етап передбачає передусім огляд теоретичних джерел, які відображають як основні базові

принципи та знання в історії німецької мови, так і новітній стан та тенденції розвитку її словникового складу.

На *другому етапі* визначаються найбільш динамічні у плані мовних змін ділянки мовної картини світу, що мають статус концептів, і далі субконцептів; проводиться суцільна вибірка та інвентаризація мовних репрезентантів цих концептів. Методом суцільної вибірки з етимологічних, тематичних та тлумачних словників нами було селектовано 1454 приклади лексичних одиниць.

Метою *третього етапу* є визначення шляхів розвитку концептів, як то *MILITÄR/ЗБРОЙНІ СИЛИ*, *BAUKUNST/АРХІТЕКТУРА*, *WIRTSCHAFT/ЕКОНОМІКА*, та їх ділянок; проводиться аналіз динаміки розвитку лексики німецької мови VIII - XXI ст. (автохтонної / запозиченої, термінологічної / загальноживаної, нейтральної та метафоричної), яка репрезентує ці концепти в діахронії.

Четвертий етап дослідження спрямований на синтез отриманих результатів: визначення своєрідності розвитку зазначених концептів та екстраполяція отриманих знань на загальні тенденції розвитку лексичної системи мови.

В основі інтерпретації фактичного матеріалу, розробці теоретичних положень та висновків ми прагнемо до логічного і об'єктивного аналізу фактів мови, застосовуємо при цьому низку *лінгвістичних методів*.

Традиційним до вивчення розвитку словникового складу будь-якої мови є *порівняльно-історичний метод*. Його складовими є синхронічний і *діахронічний* підходи до вивчення фактів мови з залучення позамовної інформації. Урахування широкої позамовної інформації, контексту епохи для визначення, наприклад, часу лексичних запозичень в німецьку мову засвідчує, що історія реалій та історія їхніх назв нерозривні, тому пізнання фактів мови має значний пояснювальний потенціал.

Синхронічний аналіз сприяє дослідженню мови на певному моменті її розвитку. Діахронічна лінгвістика виявляє інтерес до проблем мовних змін і

перетворень в часі. Найбільш успішним у зв'язку з цим можна вважати поєднання в лінгвістичному дослідженні синхронічного та діяхронічного підходів, оскільки «будь-яка синхронія історична» [Реформатский 1987, с. 40]. Залежно від того, чи необхідно розкрити специфіку мовних фактів на окремому етапі історії або особливості функціонування мовних фактів в різні періоди розвитку мови, використовують синхронічне або діяхронічне внутрішньомовне порівняння [Радзієвська 2014, с. 185].

Для дослідження мовної картини світу, що автоматично зазнає змін протягом розвитку мови, можна за допомогою методики *концептуального аналізу*, що набула значної популярності в сучасних розвідках та є надійним інструментом виявлення походження деяких важливих термінів сучасної культури. Як зазначає Т. Космеда, «слід наголосити на неоднозначності використання термінологічного словосполучення «концептуальний аналіз» у сучасному лінгвістичному обігу [Космеда 2000, с. 136] На думку С. Нікітіної, словосполучення *концептуальний аналіз* може означати: а) аналіз концептів та б) певний спосіб дослідження мовних одиниць, а саме аналіз, що має граничними одиницями концепти» [Никитина 1991, с. 117]. Зазначимо, що в цьому дослідженні термін «концепт» використовується у другому значенні, тобто для окреслення об'єкту наукової розвідки з акцентом на екстралінгвальні фактори розвитку словникового складу мови. Залучаючи це поняття, ми розглядаємо такі ділянки концептосфери німецької мови, які зазнавали модифікацій протягом усього її розвитку, а саме MILITÄR/ЗБРОЙНІ СИЛИ, BAUKUNST/АРХІТЕКТУРА, WIRTSCHAFT/ЕКОНОМІКА.

Під час концептуального аналізу використання тих чи інших методів, прийомів та підходів залежить не тільки від складності концепту, але й від мети та завдань, що стоять перед дослідником, а також від характеру джерел фактичного матеріалу. Попри розбіжності методик концептуального аналізу, треба сказати, що всі вони спираються на однакові дослідницькі процедури: етимологічний аналіз елементи структурного аналізу, контекстуальний аналіз.

Етимологічний аналіз дозволяє визначити час, від якого функціонує в німецькій мові мовний знак, сприяє уточненню джерела виникнення, зокрема за наявних у науці альтернативних пояснень. У таких випадках важливу роль відіграє інформація про особливості побутування аналізованих лексем у потенційних мовах-посередниках. Нерідко лексема демонструє мінімальну відмінність у часі її першої фіксації писемними пам'ятками [Колісниченко 2015, с. 71]; за таких умов важливими лишаються формальні показники (характер дериваційних гнізд у потенційних мовах-посередниках та характер дериватів в німецькій мові як реципієнті) [Куранда 2016, с. 27].

Структурний метод має за мету – пізнання мови як цілісної функціональної структури, елементи якої співвіднесені й пов'язані строгою системою відношень і зв'язків [Кочерган 2000, с. 13]. Структура – ключове слово, що визначає основні напрямки сучасної лінгвістики та розглядається як – автономна сутність із внутрішньою залежністю [Ельмслев 2006, с. 8]. Структура ніколи не носить випадковий характер, але завжди пов'язана із системною організацією мови [Степанова 2004, с. 11]. До **структурних** методів відносять, зокрема, аналіз за безпосередніми складниками, компонентний аналіз, словотворчий аналіз.

Метод **кількісних підрахунків** застосовується в лінгвістичних дослідженнях, оскільки мова являє собою надзвичайно складну систему дискретних одиниць, які, як і всякі дискретні одиниці будь-якої природи, можуть мати кількісні характеристики [Перебийніс 2013, с. 5-6]. Кількісні параметри використовуються також для визначення широти представленості певного концепту або його ділянки у мовній картині світу [Богдан 2011, с. 24].

Контекстуальний аналіз дозволяє простежити динаміку та етапи семантичних змін у структурі значення мовних репрезентантів, встановити моделі метафоричних номінацій на позначення певних референтів.

Діахронічний та концептуальний аналіз виявилися основними у методиці дослідження розвитку словникового складу німецької мови. За допомогою

компонентного аналізу було охарактеризовано семантичну структуру фактичного матеріалу, етимологічний аналіз та аналіз дериваційних гнізд допоміг встановити автохтонні та запозиченні словотворчі елементи, що слугували базисом для утворення складних слів; словотворчий аналіз дозволив визначити найважливіші словотворчі форманти (афікси), що у різні епохи приймали участь у конструюванні німецької термінологічної лексики тощо. Шляхом процедури кількісних підрахунків встановлено основні тенденції розвитку словникового складу німецької мови.

РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОГО ЛЕКСИКОНУ ЗVIII ПО XXI СТ.

2.1. Концепт MILITÄR/ЗБРОЙНЕ ВІЙСЬКО

Військова лексика завдяки своїй високій функціональній активності безпосередньо бере участь у формуванні колективної свідомості суспільства, сприяючи закріпленню у мовних одиницях переосмисленого досвіду людства взагалі і, зокрема, досвіду носіїв німецької мови [Василенко 2008, с. 9].

Концепт ВІЙСЬКО є одним з базових для німецької МКС металевих утворень, які формувались протягом більше ніж десяти століть. Більшість науковців відносять до військової лексики слова та словосполучення, які передають специфічні військові поняття, а також слова, що вживаються у межах збройних сил [Байло 2013, с. 62].

Фахова підмова, зокрема, військова, є особливою формою існування мови, що має професійну спрямованість. Її найбільш рухомим компонентом є лексична підсистема, що має системний характер, тобто її структура організована за принципом тематичних та лексико-семантичних груп, складові яких вербалізують певні концепти.

Військова лексика є сукупністю мовних одиниць, що поєднуються спільним змістом і відображають понятійну, предметну та функціональну схожість явищ, які вони позначають. Склад військової лексики розглядається в лінгвістиці з різних точок зору [Судзиловський 1973, Матюшин). Більшість науковців відносять до військової лексики слова та словосполучення, які передають специфічні військові поняття, а також слова, що вживаються у межах збройних сил. Термінологія є основним компонентом у складі військової лексики.

Під військовим терміном слід розуміти “спеціальне найменування, яке має просту або складну формальну структуру (словосполучення), що співвідноситься з певним поняттям із сфери військової справи (військової

науки, техніки, життєдіяльності військ і таке інше), в семантичній структурі якого є сема «військовий», «бойовий» [Гарбовський 1988, с.]. Вважаємо, що до складу спеціальної військової лексики входять також номенклатурні одиниці), які утворюють сукупність спеціальних назв, що співвідносяться з певними поняттями та актуалізують предметні зв'язки, наприклад, *B-52* – «американський бомбардувальник», *Cobra* – «американський гелікоптер-винищувач».

У процесі історичного розвитку військової лексичної підсистеми утворюється ядерна лексика. Як основний критерій виокремлення ядерних лексичних одиниць береться: загальноживаність, стилістична нейтральність, стійкість, багатозначність, словотвірна непохідність, фразеологічна активність [Телия 1986, с. 32]. Отже, понятійна складової концепту репрезентована у першу чергу лексемами *Heer*, *Militär*, *Wehrmacht*, *Armee* (< фр. збройні сили, початок 17. ст.), *Streitkräfte*.

Його загальну структуру можна представити як сукупність субконцептів:

1) GATTUNG /РІД ВІЙСЬК

2) FORMATION/ ВІЙСЬКОВИЙ ПІДРОЗДІЛ

3) RANGSTUFE /ВІЙСЬКОВИЙ ЧИН

4) MILITÄRTECHNIK /ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА, кожний з яких має свої особливості розвитку та вербалізації в німецькій мові.

2.1.1 Субконцепт GATTUNG / РІД ВІЙСЬК.

Цей субконцепт презентовано *назвами військових угруповань* (а) та їх *окремих представників* (б). Так склалося в німецькій мові історично, що фахова лексика деяких галузей була сформована починаючи з XVII ст. на основі романських мов. Фахова лексика військових теж базується на численних запозиченнях з французької мови. Так, понятійна основа концептуальної ділянки (а) вербалізується лексемою *Truppe*, що була запозичена на початку 17 ст. з французької мови. Надалі вона, як асимільована лексема, приймає активну участь у словотворчих процесах, що сприяють розширенню відповідної

тематичної групи у різні періоди розвитку мови: *Späh-*, *Stoß-*, *Sturmtrupp* (розвідувальна група), *Hilfstruppe* (допоміжний рід військ), *Bautrupp* (будівельна команда), *Luftlandetruppe* (повітряно-десантні війська), *Nachrichtentruppe* (війська зв'язку). Так, наприклад іменник *Luftlandetruppe* з'явився в лексиконі для позначення спеціального роду військ у зв'язку зі стрімким розвитком авіації, лексема *Nachrichtentruppe* потрапила до німецького військового лексикону після 2-ї світової війни, з виникненням такої країни, як НДР; аналогічну історію має лексема *Miliz* (міліцейська армія), яка вживалась у НДР замість слова «поліція».

Як бачимо, серед автохтонних німецьких одиниць зустрічаються лексеми з національним та історичним колоритом: До першої категорії належить іменник *Landsturm* (ополчення з осіб старшого віку, у т. ч. непризовного віку; запас третього розряду), що описує армійські реалії Швейцарії. Формування значної кількості лінгвальних інновацій другої категорії збігається з історичними моментами різких змін у суспільстві, у даному випадку, періодами війн і військових конфліктів. Вони репрезентують військові реалії Німеччини, що виникли під час 2-ї світової війни: *Propagandakompanie* (рота пропаганди вермахту, СС), *Landwehr* (ополчення 1-го розряду в фашистській Німеччині), *Nachschub* (батальйон тилового забезпечення), *Pak* (протитанкова артилерія), *Panzerwaffe* (бронетанкові війська).

Запозичена лексика представлена за даними тематичних словників незначною кількістю лексем: *Garde*, *Chevauleger* (шеволежери, баварская лёгкая конница), *Gardedukorps* (кінна лейб-гвардія).

Понятійна складова концептуальної зони «**представник військової професії**» (б) вербалізується іменниками *Soldat/Söldner* (найманець); їх значення походить від французької лексеми *Sold* (платня воїну за службу), проте зв'язок між лексемою *Soldat* та *Sold* на сьогодні втрачено. Серед автохтонних лексем аналогічний референт номінувався іменником

Reisläufer(ландскнехт, що вступає в іноземне військо), яка вважається сьогодні історизмом.

Зазначимо, що лексема *Soldat* запозичується в нім. мову у 16 ст. і служить надалі, як і лексема *Jäger*(< свн. *jeger* – піхотинець) [695], для утворення складних слів: *Arbeitssoldat*(солдат для підсобних робіт), (*Fußsoldat* (піхотинець), *Flaksoldat* (зенітник), *Pk-soldat* (спеціальні військові підрозділи роти вермахту та СС по здійсненню пропагандистських дій у 1939-1945 рр.), *Panzerjäger* (рядовий протитанкових військ ФРН), *Fallschirmjäger* (парашутист-десантник), *Feldjäger* (військовий поліцейський)

Аналогічну функцію виконують іменники-компоненти складних слів *Reiter* та *WachetaSchütze*:

- *Reiter* (всадник, їздовий в артилерії), *Meldereiter* (veralt.);

- *Leibwache* (особиста охорона), *Schildwache*(часовий, наряд в прикордонних військах та поліції).

- *Bogenschütze*(стрілок з лука), *Scharfschütze* (відмінний стрілок), *Kradschütze*(стрілок-мотоцикліст), *Heckschütze* (кормовий стрілок), *Bugschütze* (повітряний стрілокок у носовій кабіні)

Левову частку найменувань власно військових професій складають запозичення та екзотизми: *Ulan*, *Haiduck*, *Kosak*, *Husar*, *Alpini* (альпійські стрілки італійської армії).

Серед запозичень переважають французькі лексеми з суфіксами *-i* та *-ist*:

- *Grenadier*, *Kürassier*, *Lancier*, *Musketier*, *Arkebusier*, *Kanonier*, *Füsilier*, *Hatschier* (стрілок з лука);

- *Artillerist*, *Infanterist*, *Kavallerist*, *Gardist*, *Reservist* (воєннослужащий запаса).

Окремі випадки складають слова із запозиченими кореневими морфемами: англійська лексема *train* утворила з іменником *Soldat* нову назву: *Trainsoldat* (солдат рухливих тилових частин і підрозділів). Лексема *Legionär* запозичена з латини через французький мову – *legionnaire* - асимілювалась в

німецькій мові і отримала суфікс *-är*). Зазначимо, що асиміляція запозичень є багатоплановим процесом, який може бути представлений у вигляді комплексу окремих аспектів одного процесу. Л.І. Лісогуб стверджує, що ступінь асиміляції англо-американізмів в німецькій мові залежить від семантичної самостійності слова в системі мови-акцептора і від близькості контактуючих мов на фонетичному, графічному й морфологічному рівнях [Лісогуб2001, с. 79]. У зв'язку з цим під асиміляцією можна розуміти засвоєння мовою лексичної матеріальної форми (оригінального запозичення), що запозичується шляхом максимального наближення її фонетичних, графічних, граматичних і лексико-семантичних характеристик до відповідних норм мови, що запозичує [Мищенко 2005, с. 69].

Поповнення словникового складу військової підмови здійснюється значною мірою шляхом семантичної деривації, у процесі якої відбуваються зміни семантики вихідних одиниць. Нова військова лексика виникає внаслідок метафоричного переосмислення вже відомих лексичних одиниць, які переходять до сфери військової термінології та сленгізмів на позначення військових: *Fußlatscher* (піхотинець), *Pionier* (сапер BRD, розширення значення, полісемія), *Moldwerf* (диверсант, шпiон), *Feldgrauer* (німецький солдат-піхотинець, 1914), *Blaujacks/dieblauenJungens / dieLords* (військові моряки). Аналіз метафоричних номінацій, що вербалізують цей субконцепти в словникових статтях, дозволив виділити домінуючу модель, що будується на переносі значення зі сфери тварин на сферу людської (військової) діяльності: *Frontschwein* (1918, окопник / фронтовик), *Maulwurf* (сапер), *Sandhasen* (жарг. піхотинець), *Wühlmäuse* (піхотинець).

2.1.2 СубконцептFORMATION /ВІЙСЬКОВИЙ ПІДРОЗДІЛ

Автохтонна лексика представлена лексемами *Mannschaft* (двн.), *Hundertschaft* (двн.), *Haufe* (іст. загін ландскнехтів), *Heer* (ahd. *Kriegerschar*), *Heerbann*, *Heerschar*, *Schar* (ahd. *Abteilung eines Heeres* - *отделение СС*),

Verbände (підрозділи), *Standarte* (полк у військах СС фашистської Німеччини), *Trupp* (взвод СС).

Запозичення становлять термінологічний апарат зазначеного субконцепту: *Armeekorps*, *Bataillon*, *Batterie*, *Brigade*, *Division*, *Eskadron*, *Garnison*, *Kolonne*, *Kompanie*, *Regiment*, *Legion*, *Manipel* (hist. маніпул - підрозділ римського легіону).

Зазначимо, що військова термінологія тісно пов'язана із загальноновживаною лексикою. Формування і розвиток кожної терміносистеми, у тому числі й військової, визначається рядом позамовних і внутрішньомовних факторів. Серед позамовних визначальними є рівень розвитку національної науки, техніки, промисловості та культури, а серед внутрішньомовних - становище мови в суспільстві і ступінь розвитку відповідних функціональних стилів [Мурашко 1997, с. 7].

У процесі формування будь-якої терміносистеми кожної літературної мови спостерігається тісний взаємозв'язок позамовного і внутрішньомовного факторів, які певним чином організують термінотворчий процес. Окремі військові терміни виникають на основі слів загальнолітературної мови; на фоні розвитку значення загальноновживаного слова відбувається процес термінологізації. Слова загальноновживаного прошарку лексики, переважно, утворюють назви військових підрозділів: *Korps* (фр. *corps* – будь-яке об'єднання → корпус військових), *Schwadron* (< італ. *squadron* – великий чотирьохкутник → ескадрон), *Rotte* (свн. *rot(t)e* - згряя → колонна солдатів), *Staffel* (двн. *staffal* – основа, крок → підрозділ).

Наступна концептуальна ділянка представлена назвами **стратегічних угруповань**, більшість з яких складає термінологія. Під військовим терміном слід розуміти “спеціальне найменування, яке має просту або складну формальну структуру (словосполучення), що співвідноситься з певним поняттям із сфери військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ і таке інше), в семантичній структурі якого є сема

«військовий», «бойовий» [Гарбовський 2009, с. 54]. Саме термінологія є основним компонентом у складі тематичної групи, що репрезентує зазначений субконцепт. Вона може автохтонною: *Abteilung*, *Heersäule* (військова колонна), *Feldwache* (польовий караул), *Flügel* (свн. крило), *Keil* (клин), *Kette* (ланцюг), *Nachhut* (арьєргард), *Spitze* (передовий загін), *Staffel* (розташування війська уступом). При цьому при утворенні окремих термінів використовуються словотворчі засоби, а саме префікс *vor(der)-*: *Vorderglied*, *Vordermann*, *Vorhut*, *Vorposten*.

Розвиток термінологічного значення спостерігаємо також у запозичених та гібридних лексичних одиницях: *Linie* (< лат. *linea*), *Gruppe* (< фр. при бл. у 1700 – кілька предметів, група → військове угруповання), *Kampfgruppe* (бойова група).

2.1.3 Субконцепт RANGSTUFE /ВІЙСЬКОВИЙ ЧИН.

Субконцепт презентовано як автохтонною, так і запозиченою та гібридною лексикою. До першої категорії відноситься лексика, що активно формується починаючи з 17-18 вв. та закінчуючи у середині 20-го ст., а саме під час Другої світової війни. Тут спостерігаємо розвиток у значенні наступних (загально-вживаних) лексем:

Gefreiter (< лат. *exemptus* - звільнений від обов'язків нести вахту → єфрейтор),

Fähnrich (двн. *fahneri* - прапорносець → молодший лейтенант),

Junker (син знатного батька, що готується до посвячення у лицарі → майбутній офіцер).

Поряд з цим процесом відбувається вихід з активного слововжитку слів, які позначали предмети та явища, що втратили свою спеціальну та функціональну значимість. Поступовий характер розвитку мови, поступове накопичення елементів старої якості – все це призводить до того, що як мова в цілому, так і її словниковий склад зокрема, в кожен історичну епоху являє собою продукт

цілої низки епох, в якому стабільні елементи співіснують з новими елементами як «своїми», так і запозиченими [Шелепкова 2017, с. 443].

Упродовж останніх десятиліть абрєвіація стала одним із найбільш продуктивних способів поповнення словникового складу української мови. Вона надає новим назвам і визначенням коротшу та ущільнену форму при повному збереженні значення цих лексичних одиниць, заощаджуючи час надходження інформації [Литовченко 2015, с. 56]. Процес виникнення нових скорочень зумовлений низкою екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників. До екстралінгвальних причин появи абрєвіативних одиниць належить стрімкий темп розвитку науки і техніки, пов'язане з цим намагання передати компактно та стисло нові поняття, що виражаються складними словами і словосполученнями, широке використання нових засобів зв'язку, необхідність економії часу та енергії. Дія цього лінгвістичного явища зумовлюється, як зазначає Д. Василенко, і мовними законами, а саме, принципом економії та пошуком виражальних засобів мови [Василенко 2008, с. 90].

З абрєвіатур, що позначають військові чини, лєвову частку складають абрєвіатури часів фашистської Німєччини: АОК (командир артилерійської частини (1914), ОКВ - верховне головнокомандування збройних сил (у фашистській Німєччині), ОКН - головне командування сухопутних військ (у фашистській Німєччині), ОКМ - головне командування військово-морських сил (у фашистській Німєччині), ГНҚ - Ставка Гітлера (1939).

До запозиченої лєксики відносяться іменники французького походження із суфіксами *-al*, *-ant*, *-eur*, *-ier*, *-anz*, *-ett*: *General*, *Admiral* (< фр. 16 ст.), *Adjutant*, *Divisionär*, *Gouverneur*, *Inspekteur* (інспектор головнокомандуючий), *Kadett* (< фр. *cadet* – кандидат у кадрові офіцери), *Kommandant* (військовий командир), *Intendant*, *Korporal* (капрал), *Leutnant*, *Offizier*, *Ordonnanz* (вістовий, ВМФ), *Sergeant* тощо.

Словотворчі засоби:

Серед автохтонних назв військових чинів широко представлені словотвірні гнізда

- з префіксом *ober-*: *Oberbefehlshaber, Oberjäger, Oberstwachmeister*.
- з компонентом складних лексем *Feld* –: *Feldherr, Feldwebel* (рнвн. старший сержант), *Feldzeugmeister*; остання лексема містить в собі напівсуфікс –*meister*, який дав виток для розвитку нового словотвірного гнізда, елементом якого є, приклад, лексема *Wachtmeister* (фельдфебель в кавалерії, артилерії).

З часом ці гнізда розширюються за рахунок гібридних утворень на базі запозиченого компонента, як наприклад, останній ряд слів: *Feldmarschall, Feldgendarm*. У плані префіксації тут має місце додавання до запозиченої основи автохтонного префікса (*Unteroffizier*<*Offizier, Oberleutnant*<*Leutnant*) або додавання запозиченого префікса до автохтонної основи (*Vizefeldwebel*). Теж саме стосується словоскладання *Generalfeldmarschall, Reichsmarschall*<*Marschall, Stadtkommandant*<*Kommandant*. Окремі випадки творення словотвірних гнізд представлені композитами з напівпрефіксом *General-* (*Generalleutnant, Generalmajor, Generaloberst*) та основами:

- *kommandeur*: *Bataillonskommandeur, Divisionskommandeur, Regimentskommandeur*;
- *offizier*: *Deckoffizier, Flaggenoffizier, Seeoffizier*;
- *admiral*: *Konteradmiral, Generaladmiral, Großadmiral*;
- *kapitän*: *Kapitänleutnant, Korvettenkapitän*.

Обидва компоненти в структурі цих слів представляють собою запозичення.

2.1.4 Субконцепт МІЛІТАРТЕСНІК /ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА.

Ця концептуальна ділянка вирізняється метафоричним характером лексики, що її репрезентує. Особливістю субстандартної лексики є той факт, що метафора виконує, головним чином, не номінативну, а образну та експресивно-оцінну функції. Найбільша кількість метафоричних слів заснована на візуальних характеристиках, таких як:

1) зовнішній вигляд/ форма: *Drachen* (змійковий аеростат), *fliegender Bleistift*;

2) спосіб дії: *Zerstörer* (есмінець, крім того, багатозначність, розвиток значення на базі метафори: важкий винищувач);

3) функції, що виконуються: *Düsenjäger* (реактивний винищувач), *Fernaufklärer* (літак-розвідник дальнього радіусу дії);

4) розмір: *kleiner Aff* (літак).

Словотвірні гнізда на базі кореневих основ:

Flugzeug-/*flugzeug*: *Flugzeugträger*, *Flugzeugberger*, *Torpedoflugzeug*, *Begleitflugzeug*;

-*boot*: *Einmannsboot*, *Sturmboot*, *Torpedoboot*, *U-Boot*, *U-Bootjäger*, *Minenräumboot*, *Landungsboot*, *Kanonenboot*, *Schnellboot (Boot)*, *Geleitboot*, *Minenlegeboot*, *Sturmboot*, *Vorpostenboot*, *Wachboot*;

-*schiff*: *Großschlachtschiff*, *Kriegsschiff*, *Vermessungs-*, *Begleit-*, *Trossschiff*, *Flugzeugmutterschiff*, *Schlachtschiff*, *Flaggschiff* (флагманський корабель) *Linienschiff*;

-*kreuzer*: *Schlachtkreuzer*, *Panzerkreuzer*, *Hilfskreuzer*.

Результати аналізу свідчать про досить чітку структуру концепту MILITÄR/ ВІЙСЬКО. Проаналізовані мовні одиниці демонструють різні шляхи формування відповідних концептуальних ділянок. Субконцепти GATTUNG/ РІД ВІЙСЬК та MILITÄRTECHNIK /ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА вербалізуються переважно автохтонною або повністю асимільованою лексикою, утвореною способом словоскладання. Для вербалізації субконцептів FORMATION/ ВІЙСЬКОВИЙ ПІДРОЗДІЛ та RANGSTUFE / ВІЙСЬКОВИЙ ЧИН домінуючими є запозичення з французької мови. Метафорична репрезентація об'єктів дійсності характерна для субконцептів GATTUNG/ РІД ВІЙСЬК та MILITÄRTECHNIK /ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА.

2.2. Концепт BAUKUNST/АРХІТЕКТУРА

У системі мови можна виділити концепти, які передають специфіку способу життя та мислення народу, отже, вони представляють собою безцінні ключі до розуміння культури. Крім того, концепти можуть бути використані як опорні елементи для зіставлення менталітетів, а також культурних та ціннісних домінант, які через свою невловимість, рухливість та розпливчастість практично не піддаються аналізу [Леонтович 2005, с. 110].

Архітектурна лексика складає окремий сегмент у науковій картині світогляду людей і тому цікавить як лінгвістів, так і не спеціалістів філологічної сфери. Архітектурна лексика відображає одну із стародавніх галузей знань, що становлять невід'ємну частину людського досвіду [Руденко, Іграк 2012, с. 176]. Протягом всієї історії розвитку архітектурної лексики назви архітектурних споруд безпосередньо пов'язані з пам'ятками людської цивілізації. Зазначимо, що поняття архітектура розуміється як мистецтво проектування споруд; воно є символічним і відображає не тільки культуру цивілізації певного періоду, культурну та релігійну символіку народу, але й духовний задум її творця [Томіленко 2015, с. 12].

Поняття «архітектура» традиційно позначається у словниках як «мистецтво проектувати і будувати будинки та інші споруди». Це поняття відрізняється від поняття будівництва за своїм художнім змістом, яке дає їй інше визначення: «характер, стиль будівлі», «художній характер споруди» [Власов 2004, с.30].

Інтерес до вивчення концепту ВАУКУНСТ є цілком обґрунтованим як його загальнолюдською значущістю, так і базової роллю в німецькій концептосфері. Серед робіт, виконаних, наприклад, на матеріалі російської мови, більшість присвячені опису концепту Дом/Дім в рамках художньої картини світу російських письменників та поетів [Базылова 2010; Потураева 2011]. Велику увагу дослідники приділяють також характеристиці метафоричних моделей, які формують образний компонент концепту в російськомовній картині світу [Потураева 2011].

Аналіз зазначених робіт призводить до висновку про багатовимірність змісту не тільки концептуальної ділянки ДІМ, але й усього концепту BAUKUNST, що володіє складною структурою, представленою різноманітними концептуальними ознаками.

2.2.1 Субконцепт WOHNSITZ/ЖИТЛОВІ БУДІВЛІ.

В якості ключового слова, що представляє собою ядро репрезентації концепту BAUKUNST, в німецькій мові може розглядатися загальноживана, частотна лексема *Haus* та частково лексема *Heim*, що мають широку сполучуваність і є основою для семантичної та словотворчої деривації, утворення похідних і складних слів, фразеологізмів і паремій.

У німецькій лінгвокультурі в силу історичних та мовних причин ознаки матеріального фрагмента дійсності виявилися розподіленими між двома іменами - *Haus* і *Heim*. Аналіз лексикографічних джерел показав, що в значенні лексеми *Haus* на перший план виходять концептуальні ознаки «будівля, будова», «житлове приміщення, житло», а в значенні лексеми *Heim* - ознака «домашнє вогнище».

Лексема загальногерманського походження *Haus* походить від д.в.н. слова *hūs*, що, у свою чергу, бере свій початок від індоєвропейського кореня * [s] keu- «покривати, захищати». На сьогодні лексема *Haus* має наступні тлумачення: 1) *Gebäude, das Menschen zum Wohnen dient*; 2) *Gebäude, das zu einem bestimmten Zweck errichtet wurde*; 3) *Familie*; 4) *Ein Gebäude, in dem viele Menschen arbeiten, eine Veranstaltung besuchen* [Duden 2002, S. 607].

Слово *Heim* позначало спочатку «місце розташування, (тимчасовий) табір» [Duden Herkunftswörterbuch 2001]. Пізніше його основними значеннями стали наступні дефініції: 1) *ein eigenes Heim, das Haus, das einem selbst gehört, jmds. Wohnung, in der jemand lebt und sich wohlfühlt ~ Zuhause; (употребляется только в единственном числе)*; 2) *Wohnstätte [als öffentliche Einrichtung] für einen bestimmten Personenkreis* [Duden 2002, S. 613].

У дефініціях слова *Haus* не проглядається ані позитивних, ані негативних конотацій, проте в першому значенні слова *Heim* експліцитно виражена позитивна конотація за допомогою пояснення *Heim, in der jemand lebt und sich wohlfühlt* [6] (будинок, в якому людина живе і відчуває себе добре). Ця конотація, ймовірно, послужила підставою для формування другого значення досліджуваної лексеми «установа для проживання певних груп людей». Позначення соціальних установ, що містять компонент *-heim*, в імпліцитній формі створюють позитивний образ даної установи, враження домашньої атмосфери. Показово, що в деяких лексикографічних джерелах це значення деталізується: а) *ein Haus, in dem Personen od. Tiere, die Hilfe brauchen, leben und betreut werden* (будинок, в якому живуть люди або тварини, яким потрібна допомога та догляд); б) *ein Haus, in dem sich die Mitglieder eines Klubs od. Vereinstreffen - Klubheim, Vereinsheim* (будинок, в якому зустрічаються члени клубу або спільноти за інтересами).

Проте, незважаючи на наявність таких конотацій, насмілимось стверджувати, що обидва іменники *Haus* та *Heim* на безконтекстному рівні виступають як більш менш нейтральні лексеми, що вербалізують субконцепт *WOHNSITZ/ЖИТЛОВІ БУДІВЛІ*. З домінантою *Haus* вибудовується досить довгий ланцюжок відносних синонімів. Диференціювати їх можливо за допомогою набору таксонімічних рядів, виділених з урахуванням основних категорій, пов'язаних з характеристикою прототипового об'єкта [Шафіков 1993, с. 62-63].

1. Семантичний параметр «Зовнішній вигляд»:

-розмір: *Gelass* (застар., висок. - невелике приміщення, кімната), *Hütte/Sennhütte* (хатина), *Kabuse* (маленька комірчина, півн.нем. темна комірчина), *Kate / Kaue* (будка, курінь, відмежоване місце). Для німецької мови характерним є наявність одиниць із суфіксом суб'єктивної оцінки *-chen*: *Schachthäuschen* (im Bergwerk), *Gartenhäuschen*;

- особливості конструкції: *Fachwerkhaus* (фахверковий будинок), *Eckhaus* (кутовий будинок);

- *етажність*: *Hochhaus* (багатоповерховий дім), *Blockhaus* (блочний дім), *Wolkenkratzer* (хмарочос);

2. Семантичний параметр «Місцезнаходження»: *Baude* ([невеликий] дім пастуха в горах), *Hinterhaus* (флігель у дворі), *Gartenhaus* (дім у саду), *Kellerwohnung* (квартира у підвалі), *Villa* (заміський будинок), *Datsche* (заміський будинок), *Landhaus* (заміський будинок);

3. Семантичний параметр «Тривалість проживання»

а) місце постійного перебування: *Heim, Eigenheim* (житло, власний дім), *Heimstätte* (житло), *Wohnung / Wohnstatt* (квартира) тощо

б) місце тимчасового перебування: *Behausung* (житло, притулок), *Schlupfwinkel* (притулок).

4. Семантичний параметр «Функціональність житла»: *Asyl* (житло для тих, кого переслідують), *Bunker* (seitdemerstenWeltkrieg - сховище, ugs. тюрма), *Burg* (фортеця), *Lustschloss* (літня резиденція) тощо.

5. Семантичний параметр «Престижність/непрестижність»: *Fürstenhaus, Herrenhaus, Kastell, Palais, Palast, Pavillon, Pfalz* (hist., Mittelalter - імператорський дворец середньовековий замок), *Bude* (mhd. vom Wort bauen, жарг.- берлога, розм. жарт. - дім), *Höhle* (нетрі, діра), *Bleibe* (халупа), *Kaue* (будка, шалаш, відгороджене місце) тощо.

Як бачимо, шляхи поповнення тематичної групи, що вербалізує субконцепт *WOHNSITZ/ЖИТЛОВІ БУДІВЛІ*, різні. Серед внутрішньомовних причин слід назвати *словотвір*, адже саме завдяки законам німецького словотвору лексеми *Haus* та *Heim* можуть виступати в якості компонентів складних слів: *Altenheim, Seniorenheim* (дім престарілих), *Kinderheim* (дитячий будинок), *Studentenheim* (студентський гуртожиток), *Tierheim* (притулок для тварин), *Mietshaus* (дім з квартирами для здачі в оренду), *Hochhaus* (багатоповерховий дім), *Siedlungshaus, Typenhaus, Wochendhaus*. Як видно з прикладів, компонент *-heim* вживається в позначеннях громадських установ, в яких створюється подоба

«домашнього вогнища», а компонент *-haus* використовується при позначенні різних типів будівель.

Взагалі словотвірне гніздо слів *Haus* і *Heim*, які вербалізують субконцепт *Wohnsitz/Житлові будівлі*, є масштабним та багатоплановим. Саме вихідне слово служить для утворення безлічі нових похідних. У німецькій мові досить широке поширення одержав спосіб з'єднання двох іменників типу: *Appartementhaus* (дім готельного типу), *Reihenhaus* (дом рядової забудови), *Fachwerkhhaus* (фахверковий дім), *Fürstenhaus* (княжий дім), *Herrenhaus* (дім господаря) тощо.

Крім *словоскладання* одним з основних способами словотворення є *префіксація*. Найбільш характерним для розглянутої групи словотворчим процесом, є утворення нових слів шляхом префікса *Ge-*: *Gehäuse*, *Gelass*, *Gemach*.

Треба сказати, що істотну роль у розвитку відповідної тематичної групи відіграє уява людини, тому що нове значення часто створюється на основі переосмислення, *метафоризації* старого, вже існуючого. Назва одного об'єкта дійсності, схожого або контрастного з яких-небудь ознаками з тим об'єктом, який потребує номінації, переноситься на цей останній. Таке переносне вживання починає відтворюватися в мовних актах, набуває масового характеру і остаточно пристосовується до лексико-граматичної системи мови. Зі сфери мовлення переходить у сферу мови і розглядається як значення-неологізм [Грибіник 2014, с. 312]. Згодом відчуття новизни стирається, і це значення слова сприймається як звичайне. Так, лексема *Kabuse* позначала спочатку «камбуз на флоті»; через метафоричний перенос отримала значення «бідненька маленька квартира».

Зазначимо, що для метафоричної оцінки житлової будівлі німці використовують найменування житла тварин. Більшість лексем виражають негативну оцінку *Höhle* (нора, діра), *Horst* ([гніздо](#) (птаха хижака), *Nest* (лачуга, логово) і підкреслюють неохайність, похмурий вигляд або бідність житла.

Наведені лексеми мають експресивно-емоційні значення, пов'язані зі сферою людських почуттів та переживань. У цьому випадку емоційно-експресивні значення відносяться до типу похідних та фразеологічно пов'язаних значень [Телия 1986, с. 32].

Селектовані нами приклади підтверджують можливість розширення німецького лексикону шляхом запозичення іншомовних номінативних одиниць. Зазначимо, що специфічною рисою процесу *запозичення* нових слів було те, що германці не тільки запозичували слова цілком, але й утворювали з них (при безпосередньому знанні етимології вихідного слова) власні слова, що містять у собі німецькі словотвірні засоби: *Pavillon* – павільйон (з фр. *ravillon*), *Palais* – палац (з фр.), *Palast* – палац (від фр. *palais*), *Kastell* – фортеця (з лат. *castelum*).

Запозичення лексики в цю тематичну групу є малочисленими і їх можна умовно розділити на дві категорії: екзотизми (а) та давно асимільовані запозичення (б), які є сьогодні невід'ємною частиною німецької стандартної мови: (а) *Wigwam*, *Jurte*; (б) *Appartement* (малогабаритна квартира, < фр.), *Bungalow* (заміська споруда полегшеного типу, запоз. < англ. *bungalow* < інд. *bangla*), *Villa* (заміський будинок, запоз. < італ. у 18 ст.).

Не менш важливою ділянкою німецькомовної КС, пов'язаною з побутом та соціальним статусом представників німецького етносу, є лексика зі значенням «нежитлові будівлі», яка репрезентує такі концептуальні структури як *KULTGEBÄUDE* / КУЛЬТОВІ СПОРУДИ, *VORRATSGEBÄUDE* / ГОСПОДАРСЬКІ БУДІВЛІ.

2.2.2 Субконцепт *KULTGEBÄUDE* /КУЛЬТОВІ СПОРУДИ.

Субконцепт *KULTGEBÄUDE* /КУЛЬТОВІ СПОРУДИ репрезентується тематичною групою, у склад якої входить лексика, запозичена переважно з латини та грецької мов: *Basilika* (<грец.), *Dom* (<лат.), *Kathedrale* (з лат.), *Münster* (<лат.), *Tempel* (<лат.) Лексеми *Kirche* (молитовня, церква <грец. *kyriakón*), *Kapelle* (молитовня, <лат. *capelle*) через поєднання з німецькими кореневими лексемами утворюють *складні слова*, що характеризують даний референт згідно його

розташування або функціональної приналежності: *Bergkapelle* (молитовня для гірників), *Dorfkirche* (сільська церква), *Hauptkirche* (головна церква), *Haus-, Hofkapelle* (придворна капела), *Pfarrkirche* (парафіяльна церква), *Schlosskapelle* (каплиця палацу).

2.2.3. Субконцепт *VORRATSGEBÄUDE* / ГОСПОДАРСЬКІ БУДІВЛІ

Більша частина лексики, що вербалізує виникла в двн. період і представляє собою ряд відносних синонімів: *Scheuer* (двн. <sciura) / *Scheune* (двн. <scugina) / *Schuppen* (для приладів та транспорту), *Speicher* (сарай, комора <spihhari), *Stadel* (двн. <stadel), *Tenne* (ток, < двн. tenni). У більш пізній періоді формування лексичної системи, з розвитком технологій зберігання продукції, цей ряд розширюється запозиченнями з акцентом на функціональні особливості будівель/приміщень: *Elevator* (ковшовий елеватор, <лат. elevare), *Garage* (гараж, < фр.), *Hangar* (ангар, < фр.), *Magazin* (склад, < італ. magazzino), *Remise* (каретний сарай, уст., < фр.), *Silo* (сховище для силосу, < іспан.).

Усі інші номінації промислових, торговельних, громадських будівель презентовані у тематичних словниках незначною кількістю.

2.2.4 Субконцепт *GEBÄUDETEILE* / ЧАСТИНИ БУДІВЛІ.

Наступні найменування можуть позначати частини як житлових, так і інших будівель. Тому є певний сенс у розгляді цієї лексики як засобів вербалізації окремого концепту *GEBÄUDETEILE* / ЧАСТИНИ БУДІВЛІ. До базової лексики відповідної тематичної групи відносяться нейтральні найменування приміщень: 1) *Stube* (двн. *stuba*: прилад для опалювання → купальне приміщення з таким приладом → кімната, що опалюється) [DW 1960, S. 605]; 2) *Kammer* (лат. *camera*: спальня → кімната, що зачиняється) [DW 1960, S. 319]; 3) *Zimmer* (двн. *zimbar*: виготовлений з деревини → дерев'яний фундамент для будівлі → дерев'яна будівля → окрема частина будівлі, кімната) [DW 1960, S. 770]. Сюди можна віднести також лексему *Zelle*, що у двн. період мала

значення «келія», а вже в нвн. період отримало дефініцію «камера (у в'язниці)» [DW 1960, S. 764]. Як видно з дефініцій, первісне значення лексем зазнало певних змін; деякі з цих змін є результатом метонімічного переносу, як і значення лексеми *Diele* (двн. Brett, derausBretterngefertigteZimmerboden).

Нейтральний статус лексем пояснюється їх активною участю у творенні словотвірних гнізд:

1) *Kinderstube, Leutestube* (приміщення для прислуги), *Puppenstube* (іграшкова кімната для ляльок);

2) *Kleiderkammer, Mädchenkammer, Dachkammer, Speisekammer*;

3) *Ankleidezimmer, Arbeitszimmer, Badezimmer, Balkonzimmer, Besuchszimmer, Empfangszimmer, Sprechzimmer, Esszimmer, Herrenzimmer, Musikzimmer, Speisezimmer, Rauch-, Schlaf-, Schreib-, Studier-, Wohn-, Vorder-, Hinter-, Vor-, Warte-, möbliertes, Berliner Zimmer, Spiel-, Staats-, Bügelzimmer, Damenzimmer*.

На аналогічний статус претендують також лексеми, що виконують роль другого компонента композита:

- *Boden* (<двн. *bodan* дно, днище → поверх): *Trockenboden* (горіще для сушки білизни), *Räucherboden* (н.-нем., коптильня), *Hängeboden* (антресоль);

- *Raum* (двн. *rūm*: порожнеча, яку треба заповнити → частина будівлі, що слугує для проживання): *Abstellraum* (комора), *Duschraum, Vorratsraum, Innenraum*;

- *Saal* (*sal*: будинок з одним приміщенням → зал): *Festsaal, Speisesaal, Tanzsaal, Wartesaal*.

У двн. період активно функціонують слова синоніми *Stock* та *Geschoß*. Перший іменник утворює **складні слова**, займаючи в їх структурі пре- та постпозицію: *Zwischenstock, Stockwerk*; другий іменник *Geschoß* виступає тільки у постпозиції: *Erdgeschoß, Obergeschoß*. Свою продуктивність у творенні іменників виявляє також префікс *vor-*: *Vorplatz / Vorsaal* - передпокій

Знайшли своє місце в структурі групи також:

- **регіональні позначення** частин будівель: *Banse* (сев.-нім., склад), *Pesel* (н.-нім., кімната в селі), *Ern* (сер.-нім, півд.-нім., передпокій)/ *Fletz* (бавар., сіні), *Bühne* (півд.-нім., комора);

- **запозичення або слова що містять запозичені елементи** (здебільшого з латини та французької мови): *Grundmauer*, *Straßenfront*, *Souterrain*, *Etage*, *Bibliothek*, *Boudoir*, *Parterre*, *Beletage*, *Salon*, *Toilette*, *Fundament*, *Mansarde*, *Entree*, *Kabinett*, *Garderobe*. Окремі поняття, що позначались запозиченими лексемами, як наприклад, *Korridor* (італ. *corridore*), вже мали відповідні номени в німецькій мові: *Flur* (свн. підлога → передпокій у сільській хаті), *Diele* (двн. *Brett*, *derausBretterngefertigteZimmerboden*).

- **лексеми**, що претендують на статус архітектурного **терміну**: *Alkoven* (альков, ніша), *Estrich* (безшовна підлога), *Söller* (застар. балкон < лат. *solarium* – «частина будівлі, на яке падає сонце»), *Lucht* (австр., фронтон притвору).

Отже, проаналізований матеріал свідчить про те, що архітектурна лексика має багатий словотворчий потенціал. Йдеться про здатність автохтонних одиниць *Haus* та *Heim* утворювати словотвірні гнізда, складові яких мають значення «житлові будівлі». Такий самий потенціал демонструють лексеми на позначення частин будівель. Запозичення приймають активну участь у формуванні мовного сегменту, що корелює з концептом KULTGEBÄUDE /КУЛЬТОВІ СПОРУДИ; у якості структурних складових вони представлені також в лексиці, що репрезентує субконцепт GEBÄUDETEILE / ЧАСТИНИ БУДІВЛІ. Серед засобів вербалізації концепту зустрічаються також терміни, регіональні та метафотичні позначення житлових будівель та їх частин.

2.3 Концепт WIRTSCHAFT/ЕКОНОМІКА

Економічна підмова, зберігаючи існуючий у певний історичний період стан, одночасно підпорядковується законам еволюційного розвитку. Її ядро, тобто, термінологія, та периферія, до якої належить субстандартна лексика, інтенсивно розвиваються і удосконалюються протягом XII – початку XXI

століття, поповнюючись «неологізмами», тобто словами, словосполученнями, фразеологізмами, що з'явилися на певному етапі розвитку економічної підмови для передачі нових економічних реалій і понять: *Investmentgeschäft* (інвестиційна угода), *Investmentsparen* (регулярне використання заощаджень з метою накопичення).

Для виділення лексико-семантичних груп всередині німецької субмови економіки ми, у першу чергу, розглянули горизонтальне членування самої науки економіки. Термін «горизонтальне членування» запусив у вжиток німецький лінгвіст Л. Хоффманн стосовно до спеціальної мови, розуміючи під цим терміном виділення безлічі спеціальних мов відповідно до того, скільки існує спеціальних напрямків (*Fachrichtungen*) всередині однієї спеціальності (цит. за [Вовчанська 2014, с.31] У нашому дослідженні ми свідомо відмовилися від вживання термінів «спеціальна мова», «мова для спеціальних цілей», використовуючи замість них в якості синонім термін «субмова», яку ми розглядаємо як підсистему спільної мови, функціонально прив'язану до комунікативній сфері конкретної області знання та діяльності.

Всередині економіки як науки В.О. Казимір виділяє спеціальні напрямки, кожному з яких відповідає своя підмова, включаючи термінологію: 1) банківська справа; 2) підприємництво; 3) біржові операції; 4) зовнішня торгівля; 5) внутрішня торгівля; 6) підприємницька діяльність; 7) виробнича діяльність; 8) страхування; 9) транспортні перевезення; 10) оподаткування [Казимір 2010, с. 62]. Предметом нашого дослідження є не вся субмова економіки, а тільки такі концептуальні одиниці, як *HANDEL*/ТОРГІВЛЯ, *BANKWESEN*/БАНКІВСЬКА СПРАВА, *BEZAHLUNG*/ПЛАТІЖ, *GELD*/ГРОШІ.

2.3.1 Субконцепт *HANDEL*/ТОРГІВЛЯ.

Сфера економічного життя, яка породила велику кількість новоутворень, була сферою бурхливого розвитку, радикальних змін, пов'язаних з розповсюдженням та реалізацією в практичному житті економічних стратегій, з

глобалізацією бізнесу. Значна концентрація цих новоутворень спостерігається навколо понять, пов'язаних з торгівлею. Ядерна лексема *Handel* у значенні «торгівля» з'явилась в пізньому середньовіччі і слугувала базисом для утворення іменника *Händler* – торговець та композита *Handelsgewicht*, *Handelsgröße*, *Handelskauf*, *Handelskette*, *Handelspackung*, *Handelswert*. Лексема *Arrangement* (торгівля, проведення біржових операцій), що датується 21 ст. утворена на базі французького дієслова *arranger* – віддавати розпорядження.

В межах субконцепту **HANDEL/ТОРГІВЛЯ** виділяються 3 концептуальні ділянки. **Концептуальна ділянка VERKAUF/РОЗ/ПРОДАЖ** репрезентована автохтонними префіксальними утвореннями (*Verkauf*, *Ausverkauf*), запозиченнями та автохтонними лексемами зі значенням «продаж з аукціону» (*Auktion*, *Gant*, *Versteigerung*). До цієї ділянки входять також лексеми, що містять у своїй семантичній структурі сему «збут»: *Vertrieb*, *Absatz*, *Ausfuhr*, *Versand* (торгівельна розсилка), *Export*. Тут домінують префіксальні утворення на базі власно німецьких префіксів.

Серед назв осіб, що задіяні у торговельних операціях можна виділити:

- складні слова, базовим компонентом яких є лексема *Händler*: *Groß-*, *Klein-*, *Kurzwaren-*, *Schnittwaren-*, *Viktualien-*, *Weißwaren-*, *Zwischenhändler*
- складні слова, базовим компонентом яких є лексема *Kauf*: *Kaufherr*, *Kaufmann*,
- віддієслівні лексеми автохтонного характеру, що утворились за допомогою суфіксу *-er*: *Schacherer*, *Trödler*, *Krämer*, *Vermittler*;
- лексеми, що утворились за допомогою запозичених у нвн. період суфіксів *-ist*, *-ant*, *-eur*: *Fakturist* < італ. *fattura* (перелік товарів), *Grossist*, *Prokurist*, *Lagerist*, *Lieferant*, *Spekulant*, *Importeur*, *Exporteur*, *Kolporteur*, *Spediteur*;
- лексеми, що утворились на базі запозиченої лексеми за допомогою інмецького суфікса (асимільовані запозичення): *Jobber* (біржевий спекулянт).

Концептуальна ділянка KAUF/КУПІВЛЯ представлена трьома лексемами *Kauf*, *Einfuhr*, *Import*. Останні дві містять в значенні сему «купівля з метою

завезення у країну» і є абсолютними синонімами. Ряд слів, що позначають персоналії, виникли в німецькій мові в різні часи, але є при цьому автохтонними кореневими, префіксальними та складними словотвірними утвореннями: *Abnehmer*, *Besteller*, *Bezieher*, *Auf-*, *Einkäufer*, *Käufer*, *Kunde*, *Stamm- und Laufkunde*, *Hamsterer*.

Особливий інтерес в діяхронічному аспекті представляє собою мабуть тільки віддієслівна лексема *Hamsterer*. Вона виникла ще у двн. період (*hamastro-Kornwurm*) і тільки-но у 13 ст. отримала значення «хом'як». У словнику Х. Пауля зазначається, що у нвн. період лексема зазнає розвитку значення через метафоричні процеси і отримує дефініцію «людина, що запасається продовольством». Після 2-ї світової війни в Німеччині створилась така ситуація, коли в містах не вистачало продуктів харчування і місцеві жителі відправлялись потягами у села, щоб купити (або виміняти їх на одяг, посуд тощо). У цей період виникає спочатку дієслово *hamstern*, а потім відповідний іменник *Hamsterer*, який має значення «мішочник».

Концептуальна ділянка HANDELSORT/МІСЦЕ ТОРГІВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ вербалізується лексемами, що утворюють синонімічні ряди та словотвірні гнізда; останні на базі автохтонних компонентів. Ядерну лексику складають лексеми *Handelsplatz*, *Bezugsquelle*, *Geschäft*, *Laden*. З розвитком економіки та торгівлі змінюються пропозиції щодо зручної торгівлі товарами широкого споживання. На місце дрібних лавок та магазинчиків приходять інші види організації торгівлі. Так, іменник *Konsum* зі значенням «споживчий кооператив» (< італ. *consumo* – споживання) виник за часів НДР і позначає реалію того часу. На зміну *Kaufhalle*, *Kaufhaus*, *Warenhaus* приходить лексема англо-американська лексема *Supermarkt*. Цей факт обумовлюється інтенсивним впливом англо-американізмів, що спостерігався після Другої світової війни. Цій тенденції сприяв поділ території Німеччини на окупаційні зони, дві з яких займали США і Великобританія, внаслідок чого між цими державами і ФРН існувала тісна політична,

економічна та культурна взаємодія. Усі англоамериканські запозичення, що прийшли в німецьку мову після 1945 р., уже фізично не могли бути зафіксованими в таких відомих німецьких лексикографічних джерелах, як словник Дуден.

Торгівля зі складу призвела до появи в німецькій мові лексем *Freilager*, *Lagerhaus*, *Speicher*, *Stapelplatz*. Все більшу популярність завойовує у 20-му ст. лексема *Börse* (< лат. *bursa* – гаманець → з XV ст. біржа).

Синонімічні ряди утворюються та розширюються за рахунок системних зв'язків автохтонної та запозиченої лексики – (1) *Büro*, *Kontor* (< півн.-фр., бюро, приміщення фірми), *Faktorei* (торговельна контора (в колоніях), *Schreibsstube*, *Haupt-*, *Nebensstelle* агенство), (2) *Bude*, *Kiosk*, *Stand* (кіоск, ларьок) або через однакову референційну співвіднесеність літературних та діалектних лексем: (3) *Messe*, *Dult* (бавар.), *Kerb* (гес.), *Kilbe*, *Kirbe*. «Загальний закон про системність явищ мови щодо проблеми запозичень, – зазначає І.В. Арнольд, – можна сформулювати таким чином: будь-яка зміна в словниковому складі мови у вигляді проникнення іншомовних запозичень призводить до семантичних або стилістичних змін у словах і зрушень в синонімічних групах» [Арнольд 2012, с. 121]. Так, ряд автохтонних лексем зі значенням «ринок» доповнюється запозиченою лексемою *Bazar/Basar* (< перс., тюрк. *bazar* - східний ринок, базар), а іменники *Zweiggeschäft*, *Zweigniederlassung* – запозиченням *Filiale* (< лат. *filialis* прикметник від лат. *filia* – донька → відділення).

Одні лексеми розширяють вище зазначені словотвірні гнізда, як наприклад,

- зі спільним компонентом *Kauf*: *Kaufhalle*, *Kaufhaus*;
- зі спільним компонентом *Zweig*: *Zweiggeschäft*, *Zweigniederlassung*
- - зі спільним компонентом *Markt*: *Trödelmarkt*, *Jahrmarkt*, *Schwarzmarkt*;
- зі спільним компонентом *Geschäft*: *Geschäftslokal*, *Geschäftsstelle*.

Слід звернути увагу також на спеціалізацію значення, що спостерігається у назвах місць торгівлі, як наприклад, в значенні лексеми *Sortiment* (< італ. *Sortimento* книжкова лавка). Виокремлюється окрема категорія номенів, які

пов'язані зі споживанням пива: *Butike* (пивна), *Kellerei* (пивна), *Krug* (кабак, трактир), *Ausschank* (трактир). Це пояснюється неабиякою значущістю цього референта для гастрономічної культури Німеччини. У цій ЛСГ мають місце також метафоричні утворення *Freiverkehr* (відкритий ринок), що виникли на рубежі 20 -21 ст.

2.3.2 Субконцепт BANKWESEN/ БАНКІВСЬКА СПРАВА.

Структура субконцепту BANKWESEN/ БАНКІВСЬКА СПРАВА теж не іманентною. Аналіз селектованого фактичного матеріалу дозволяє визначити в ньому 4 концептуальні ділянки, які, на наш погляд, вирізняються динамікою розвитку, що відбивається у поповненні відповідних тематичних груп.

У назвах ділянки **БАНКІВСЬКІ ПЕРСОНАЛІЇ** особливу активність виявляють лексеми із запозиченими, але повністю асимільованими (*Aktionär, Bankier, Börsianer, Finanzier*) та автохтонними суфіксами: *Jobber, Wechsler, Wucherer*. Одні мають нейтральне значення – *Banker, Bankier*, інші - вказують на специфічний вид банківської діяльності: *Finanzier, Makler, Wechsler*. Лексикон групи поповнюється номенами, що утворені на основі словоскладання *Aktieninhaber, Bankherr, Geldverleiher, Börsenspieler*. Асиміляція запозичень є багатоплановим процесом, який може бути представлений у вигляді комплексу окремих аспектів одного процесу. С. Мангушев зазначає, що ступінь асиміляції англоамериканізмів в німецькій мові залежить від семантичної самостійності слова в системі мови-акцептора і від близькості контактуючих мов на фонетичному, графічному й морфологічному рівнях [Мангушев 2002, с. 3].

Якщо трапляються запозичення у цій сфері, то вони замінюють існуючі описові звороти, мають більш стислу форму порівняно з існуючими спеціальними виразами і сприяє лаконічності, чіткості і технічності виразу. Так, англійський термін *Banker* звучить сучасніше ніж німецький *Bankier* і має лаконічнішу форму ніж німецький *Bankfachmann* [Лісогуб 2001, с. 80]. Отже, запозичення, з одного боку, заповнюють лакуни у лексиконі сприймаючої мови, відповідаючи потребам номінації нових речей та явищ, а з іншого – спрямовані

на вдосконалення професійної комунікації, замінюючи існуючі звороти та вирази, маючи високу точність відображення поняття, сприяючи чіткості і оперативності викладення інформації.

Для найменування концептуальної ділянки **БАНКІВСЬКІ УСТАНОВИ** у складі тематичної групи співіснують автохтонні, запозичені та гібридні явища. Серед автохтонних німецьких лексем слід назвати іменник *Wechselstube* (філія банку, що займається обміном іноземних валют, прийомом депозитів та іншими банківськими операціями), який зазнав розвитку значення і сьогодні він позначає «обмін валют». Переважну більшість запозичень складають італійські слова, що ще на початку 16 ст. повністю асимілювались, як, наприклад: *Kasse*<*cassa* – місце де зберігають гроші або *Girozentrale* (розрахункова палата). На базі першого слова утворились гібридні лексеми *Sparkasse*, *Depositenkasse*. У 21 ст. з'являються асимільовані лексеми, але вже англійської мови, наприклад, *Remittentbank* (банк-ремитент).

Лексема *Bank* має багату історію переходу з однієї мови в іншу. Вона існувала вже у двн. період і позначала «лаву для сидіння», потім перейшла у італійську та французьку мови і у 17 ст. знов повернулася у німецьку мову, зазнавши асиміляції. З неї утворились такі композита, як *Kreditbank*, *Privatbank* тощо. З італійської мови було запозичено також лексему *Kredit* (<*credito* – надання позики), яка дала розвиток лексемам *Kreditbank* / *Kreditgenossenschaft*, *Kreditinstitut*

Концептуальна ділянка **БАНКІВСЬКІ ТА ФІНАНСОВІ ДОКУМЕНТИ** репрезентується лексемами, більшість з яких підпадають під категорію економічних **термінів**, що є автохтонними або були запозичені з латини і повністю асимілювались, а також ті, що є власне запозиченнями: *Anlagewert* (цінний папер), *Anleihestock* (позикові зобов'язання), *Anweisung* (грошовий переказ, ордер, чек), *Kassenschein* (банківський білет), *Rektaindossament* (іменний індосамент), *Rektaklausel* (застереження «не наказу», що перетворює оборотний документ в необоротний).

За своєю структурою вони класифікуються на:

- прості автохтонні та повністю асимільовані лексеми: *Wechsel*, *Obligation*, *Aktie*, *Scheck* (<анг. *cheque* - платіжне доручення перша половина 19 ст.);

- прості запозичені лексеми типу: *Konsols* (< анг. *consols* - консолі, облігації державних безстрокових або довгострокових позик), *Depot* (*dépôt* – зберігання → цінні папери, віддані на зберігання в кредитні установи), *Kupon* (< фр. *coupon* - купон акції, облігації), *Talon* (< фр *talon* - талон акції, облігації);

- композита з компонентами

- *wechsel*: *Primawechsel*, *Solawechsel*;

- *schein*: *Schuldschein*;

- *brief*: *Kreditbrief*, *Pfandbrief*;

- *papier*: *Staatspapier*, *Wertpapier*;

- *Zins*: *Zinsleiste*(талон купонного листа акції), *Zinsschein* (процентний купон акції, облігації);

та інші: *Sparkassenbuch*, *Reichsanleihe*, *Schatzanweisung*, *Schuldverschreibung*.

Звертає на себе увагу той факт, що деякі запозичені терміни мають німецькі відповідники. Наприклад, на основі лексеми *Zins*, що потрапила в німецьку мову на у двн. період з латини (<*census* – призначенні виплати), утворились складні іменники *Zinsleiste*, *Zinsschein*, що є синонімами для французьких запозичень *Kupon*, *Talon*. Вживання в банківській сфері запозиченої лексики продиктовано часто тенденцією до мовної економії [Шелепкова 2017, с. 443].

Наступна ділянка **БАНКІВСЬКИМИ ІНДІКАТОРИ** вербалізується переважно запозиченими лексемами; автохтона лексема *Abgeld*, (різниця між номінальною вартістю облігації та її емісійним курсом), що виникла у 21. ст., є одним з небагатьох прикладів афіксального словотворення. Утворення нових слів-термінів за допомогою використання іншої мови є одним з найпродуктивніших засобів поповнення словникового складу. Іншомовна запозичена лексика в багатьох випадках задовольняла потреби термінологічної номінації на різних

етапах розвитку мови, про що свідчить історія науки та техніки. У 17-му ст. таку функцію виконували запозичення з італійської мови: *Agio* (різниця між емісійним курсом і номінальною вартістю цінних паперів), *Diskont* (<disconto – відрахування → облікові відсотки, різниця між номіналом і виплачується сумою при покупці векселя), *Indossamente / Giro*, (передавальний напис на векселі), *Pari* (< італ. номінальний курс цінних паперів), *Latus* (лат. *latus* – сторона → загальна сума по одній колонці рахунку), а у 21 ст. англійська лексема *Prime Rate* (привілейована ставка). Англійське запозичення *Float* (коливання курсу валют), що з'явилась наприкінці 20-го початку 21-го століття, є підтвердженням того, що ця концептуальна ділянка і сьогодні продовжує розвиватись.

У цьому сенсі зазначимо, що для економічної лексики сучасної німецької мови характерна тенденція до глобалізаційних процесів, тобто інтернаціоналізації лексики. Інтернаціоналізація – явище, притаманне всім мовам світу, і кількість інтернаціоналізмів у мові постійно збільшується. Визначальна риса інтернаціоналізмів сформульована Ю.І. Грибініком полягає у тому, що до інтернаціоналізмів відносяться “лексичні одиниці, які функціонують не менш як у 3-х мовах, до того ж із неблизькоспоріднених мовних сімей” [Грибінік, 2014, с. 312].

2.3.3 СУБКОНЦЕПТ BEZAHLUNG/ПЛАТІЖ.

В межах цього субконцепту виділяються дві концептуальні ділянки: **ВИД РОЗРАХУНКІВ** та **ВИД ПРИБУТКУ**. Обидві ділянки репрезентовані здебільшого термінами. У тематичній групі на позначення виду розрахунків переважають автохтонні лексеми, утворенні за префіксально-суфіксальною моделлю: *Abschlagszahlung, Abzahlung, Anzahlung, Quote* (лат. *quota*), *Rate, Teilzahlung, Vorauszahlung, Vorschuss*. Серед них

Ядерну лексику другої тематичної групи складають лексеми автохтонні *Lohn/ Löhnung, Gehalt* (заробітна плата). У корпусі запозичень є слова, що ніби

дублюють лексичні одиниці мови-рецептора, наприклад: *Gage* (< фр. заробіток), *Heuer* (англ. hire), *Honorar* (<лат. honorarium). Проте компонентний аналіз дозволив установити, що їх функціональні характеристики мають у економічному тезаурусі явні тенденції до розмежування. Необхідно зазначити, що запозичені лексеми вносять додаткові семантичні відтінки у поле значень відповідної групи німецьких лексем: лексема *Gage* позначає не просто заробітну плату, а гонорар артистів, а іменник *Heuer* – заробітна плата корабельної команди.

Різні види прибутку позначаються запозиченнями, більшість з яких прийшли в німецьку з романських мов: *Alimente* (аліменти), *Pension* (пенсія), *Stipendium* (стипендія), *Profit* (< фр. profit - прибуток), *Prozente* (проценти, дивіденди), *Dividende* (< лат. dividenda – число, яке ділиться), *Remuneration* (< лат. remunerare - зворотна виплата). Деякі з них мають німецькі синоніми: *Pension* - *Rente* (свн. rente < дфр. rente - прибуток), *Transfer* (< англ., < лат. trasferre) - *Geldüberweisung* (грошовий переказ).

На особливу увагу заслуговують терміни-запозичення з французької та італійської мов: *Inkasso/ Oktroi* (мити), *Rendite* (< італ. rendita – прибуток), *Tantieme* (< фр. додаткову винагороду у вигляді відсотка від прибутку), *Subvention* (< лат. subvenire - дотація), *Provision* (< італ. proviggione - винагорода за посередництво), *Gratifikation* (лат. gratificatio - послуга → одноразова грошова винагорода).

В структурі групи зустрічаються екзотизми *Salär* (заробітна плата, schweiz.), *Douceur* (< фр. чайові гроші); лексема *Bakschisch* зазнала метафоричних трансформацій і отримала значення «взятка». Метафори зустрічаються також серед німецьких композитів: *Blutgeld* (грошова пеня за вбивство; винагорода особі, викривачу злочинця), *Sündengeld* (шалені гроші), *Judaslohn* (плата за зраду).

2.3.4 Субконцепт Geld/ГРОШІ.

Серед засобів вербалізації цього субконцепту виділяються лексеми з узагальнено-абстрактним значенням *ГРОШОВА СУМА*. Ядерними лексемами для утворення словотвірних гнізд є іменники *Betrag*, *Summe* (< лат. *summa*), *Kapital* (< італ., 17 ст.); останній приймає активну участь у творенні словотвірних гнізд *Betriebskapital*, *Grundkapital*.

Інші іменники ЛСГ класифікуються за семантичним параметром «форма існування» на ті, що позначають:

- готівкову форму: *Kasse* (готівкові гроші), *Kassenbestand* (касова готівка); *Bargeld* (готівка), *Barschaft* (сума готівки у певної особи), *Barvermögen* (наявне грошове майно); починаючи з 14 ст. компонент *Bar* позначає «наявні гроші»;

- безготівкову форму: *Bankmittel*, *Deckung* (забезпечення, покриття векселя), *Fonds* (фінансові кошти), *Schatz* (ресурси), *Überschuss* (грошові надлишки). Лексема *Deckung*, що утворена за допомогою суфіксальної моделі, отримала метафоричне значення в економічному вокабулярі.

Лексеми, що репрезентують концептуальну ділянку *ГРОШОВА ОДИНИЦЯ* представлені у першу чергу ядерною лексикою: *Geld*, *Geldstück*, *Zahlungsmittel*. Серед інших назв чітко розрізняються назви паперових (*Banknote*, *Geldschein*, *Papiergeld*) та металевих грошей (*Münze*, *Hartgeld*, *Scheidemünze*, *Gold*, *Kupfergeld*, *Silbergeld*, *Nickel*).

Як бачимо, економічна лексика є яскравим свідченням того, що між окремими шляхами розвитку словника існує постійна взаємодія, наприклад, між запозиченням та словотворенням, словотворенням та зміною значення слів та ін. Пов'язані між собою й різні види семантичних процесів, наприклад, процеси метафоризації, метонімізації (напр. *Gold*, *Nickel*) та детермінологізації [Казимір 2010, с. 62].

Перенос значення лексем, що позначають гроші, відбувається, головним чином, шляхом метафоризації. Крім того, слід наголосити на активній участі у

цьому процесі загальноновживаної літературної та розмовної лексики. Загальноновживана лексика є важливим джерелом поповнення складу так званих економічних сленгізмів, в семантиці яких значну роль відіграє конотативний компонент: *Asche, Bims, Blech, Draht, Goldfuchse, Eier, Pillen, Qualm, Rosinen, Steine, Streitsand, Zechinen, Zimt, Zunder, Zwirn, Käse, Kies, Klötze, Kullerchen, Kröten, Lametta, Lappen, Leim, LinsenfürdiePlinsen, LöschpapierfürsDurst*. Ця лексика внаслідок перенесення значення переходять до сфери економічної субстандартною лексики, створюючи економічні семантичні сленгізми на кшталт *Greenback* (долар США), що датується 21 ст. Їх емоційне забарвлення може варіюватись від жартівливого - *Moneten, stud.*, іронічного - *Amüsierschoten*, насмішкуватого - *Bilder*, до зневажливого - *Koks*, презирливого - *Pulver*.

З позицій соціолінгвістики лексеми на позначення грошей можуть бути продуктом метафоризації як діалектизмів/регіоналізмів (1) та соціолектизмів (2):

(1) *Märker (Berl.), Lachs (mitteldt.)*;

(2) *Moos (Rotw. stud.: hebr. maôth - kleineMünzen), Mumm (rotw.), Mesumme (rotw.:hebr. Mesummân - bar), Möpse, (kundenspr.,stud.), Pinkepinke, (rotw.), Torf (rotw.: hebr. teref – Beute, Raub), Zaster (rotw.: zigeunerischsáster - Eisen)*.

Особливо продуктивною вважається група лексики, значення якої об'єднує у собі територіально та соціально забарвленні семантичні компоненти: *Flachs (WienerRotw.), Schiefer (WienerRotw.), Spagat (WienerRotw.)*.

На розвиток понятійної складової продовжує впливати створення Європейського Співтовариства, до якого входить також і Великобританія. Це спричинило появи та запозичення у різні мови таких нових слів як: *Eurodollars, Eurodollarmarkt* (ринок євродолара) тощо. З 1995 р. стала реальністю єдина валюта ЄС – «євро» – *der Euro*, яка змінила колишню назву ECU – “екю”. У зв'язку з появою *Euro* виникли новоутворення *Euroraum (єврозона), Eurostaat* (країни єврозона) тощо.

Аналіз засобів репрезентації концепту WIRTSCHAFT/ЕКОНОМІКА дозволяє стверджувати про його багатогранну структуру. Виділені та охарактеризовані нами сегменти економічної підмови зазнали різних процесів формування. На формування одних сегментів впливали здебільшого (автохтонні та запозиченні) словотворчі форманти (субконцепт HANDEL/ТОРГІВЛЯ), а також потенціал лексики до словоскладання. Формування інших проходило під егідою запозичень, переважно термінологічного характеру. І, врешті-решт, третя категорія лексикону економіки вирізняється наявністю у своєму складі жаргонних / сленгових номенів, що утворились через метафоричний перенос і характеризуються специфічним емоційно-експерсивним забарвленням.

Результати дослідження викладені у Додатках А, Б, В.

ВИСНОВКИ

У презентованій магістерській роботі наведені теоретичні узагальнення і якісно нове вирішення у руслі антропоцентризму та функціоналізму наукової проблеми динаміки мовних зрушень у німецькомовній картині світу VIII - XXI ст. Головні теоретичні та практичні результати проведеного комплексного дослідження дають змогу дійти таких висновків:

Мова – це динамічне явище; вона постійно перебуває у русі, змінюється, удосконалюється. Деякі слова переходять у розряд архаїзмів, історизмів, застарілих слів. Але з'являється дуже багато нових, які позначають або вже існуюче явище, предмет, або ж використовуються для назви зовсім нових.

Поповнення лексики – історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства в спадкуванні, у закріпленні результатів знання дійсності, розвитку і збагачення культури народу, у тому числі внаслідок економічних, політичних, культурних та мовних контактів з іншими народами.

За період з VIII ст. до наших днів у німецькому тезаурусі в межах мовного простору, що охоплює територію сучасної Німеччини, відбулися кардинальні зміни, які проходили під знаком мовної конвергенції. Ці зміни обумовлені зрушеннями у концептуальній системі відповідної лінгвокультурної спільноти і сприяли формуванню німецькомовної картини світу. Її окремі ділянки представлені в виді концептів.

Обравши для аналізу соціально значущі концепти MILITÄR/ЗБРОЙНІ СИЛИ, BAUSKUNST/ АРХІТЕКТУРА, WIRTSCHAFT/ЕКОНОМІКА, ми змогли вирішити важливе питання. Було окреслено фактичний матеріал з урахуванням зв'язку мови та мислення, що тим самим дозволило запобігти мозаїчності дослідження. Комплекс використаних методів структурного та етимологічного аналізу допоміг інвентаризувати та систематизувати відібраний фактичний матеріал за

тематичними групами, які референційно співвідносяться з відповідними концептами.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що процеси поповнення словникового складу відбувалися завдяки використанню для утворення інновацій внутрішніх словотвірних ресурсів мови, шляхом семантичної деривації лексичних одиниць, активному запозиченню іншомовної лексики. При цьому основними структурними моделями інновацій сучасної лексики є афіксальні утворення, композити, подекуди варійовані форми термінологічних сполучень – абрєвіатури.

Встановлено, що словоскладання є основним «постачальником» нової лексики. Воно використовується для термінотворення за допомогою високопродуктивних словотворчих елементів, які за своєю природою можуть бути автохтонними та запозиченими, з одного боку, і для утворення складних слів, які заощаджують мовні засоби для вираження граматичних та синтаксичних зв'язків.

За рахунок активного використання продуктивних словотворчих елементів створюються нові композита, постійно необхідні для номінації нових понять. В результаті морфологічного аналізу фактичного матеріалу для кожної групи лексики були експліковані особливо продуктивні словотворчі елементи, переважна більшість яких функціонує в синтагматичі як самостійні іменники:

Автохтонні джерела поповнення тематичних груп лексики в синхронно-діахронному розгляді були задіяні і задіюються непропорційно. Деякі джерела, наприклад, способи дериваційного словотворення, а також розширення семантики існуючих номенів активно використовувалися в історичній ретроспективі в міру розвитку, скажімо, військової, будівельної або торгівельної справи. Тому динаміка розвитку аналізованих підсистем має своїм проявом втрату традиційних асоціацій та появу нових асоціацій, детермінованих новими соціальними чинниками (напр. лексеми Feldgrauer,

Hamster тощо). У цьому випадку маємо справу з метафоризацією лексичних одиниць.

У соціолінгвістичному плані лексичні репрезентанти досліджених концептів являють собою «мовне асорті». Концептуальні ділянки GELDEINHEIT/ГРОШОВА ОДИНИЦЯ(концепт WIRTSCHAFT/ ЕКОНОМІКА) та WOHNSITZ/ЖИТЛОВІ БУДІВЛІ (концепт BAUSKUNST/ АРХІТЕКТУРА) частково репрезентуються регіональною та розмовною (сленговою) лексикою, остання є результатом метафоричного переносу.

Нові зовнішні імпульси стимулювали такі бурхливі динамічні процеси у розвитку лексичної системи німецької мови як запозичення. Було встановлено, що збагачення вокабуляру відбувається не лише за рахунок внутрішніх ресурсів мовної системи - словотворчих процесів та переосмислення уже існуючих значень (вторинної номінації), але й завдяки різного роду запозичень. В історичній ретроспективі для цього активно використовувалися ресурси латинського, французького та італійського мов. У сучасних умовах основну роль в поповненні словникового фонду військової лексики німецької мови відіграє англійська мова.

Засвоєння запозиченого мовного матеріалу відбувалось трьома можливими способами: перенесенням всього плану вираження і плану змісту без заміни, повною або частковою заміною іншомовних знаків рідною мовою з повним збереженням плану змісту (кальки та напівкальки).

Зазначимо, що презентована робота не претендує на повноту вивчення динаміки розвитку словникового складу німецької мови. Проте вона може слугувати відправною точкою у дослідженні не тільки інших концептуальних одиниць німецькомовної картини світу, але й стати основою порівняльного дослідження окремих шляхів збагачення словника німецької мови. Результати проведеного аналізу фактичного матеріалу дозволяють говорити про основні тенденції розвитку німецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л.Є. Складні слова в українській мові : структура, семантика, концепція «золотої» пропорції : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2000. 222 с.
2. Алексеева Л. М. Термин и метафора : семантическое обоснование метафоризации. Пермь : ПГУ, 2002. 250 с.
3. Алешина И. А. Концепт «Торговля» в русских аргю. Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. № 4 (20). 2011. С. 121-127.
4. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка: учебное пособие. 2-е изд.-е, перераб. Москва : ФЛИНТА», 2012. 295 с
5. Базылова Л. А. Средства репрезентации концепта «Дом» в русском и немецком языках (на материале романа А. Г. Битова «Пушкинский дом» и его немецкоязычного перевода) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01, 10.02.19. Калининград, 2010. 21 с.
6. Байло Ю. В. Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект). Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. 2013. Книга 3. С. 62-65.
7. Бартков Б. И. Частность английских военных терминов и мощность их словообразовательных гнезд. Особенности словообразования в системе и литературной норме. Владивосток : ДВНЦ АН СССР, 1983. С. 38-48.
8. Блумфилд Л. Язык. 2-изд-е. Москва : Прогресс, 1984. 610 с.
9. Богдан С. К. Методи й методика лінгвостилістичних досліджень. Луцьк, 2011. 28 с.
10. Бодуен де Куртене. Избранные работы по языкознанию. Москва : Наука, 1983. Т 1. 384 с.

11. Болдырев Н. Н. Значение и смысл с когнитивной точки зрения и проблема многозначности. Когнитивная семантика : материалы второй международной школы-семинара. Тамбов, 2000. Ч.2. С. 11-17.
12. Будняк Д.В. Полонизмы в современном украинском литературном языке : автореф. дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Київ : КГУ, 1991. 56 с.
13. Булик-Верхола С.З. Основи термінознавства : навчальний посібник / С.З Булик-Верхола та ін. Львів : вид-во Львівської політехніки, 2016. 192 с.
14. Вакуленко М. О. Українська термінологія : комплексний лінгвістичний аналіз : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
15. Василенко Д.В. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Запоріжжя, 2008. 237 с.
16. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
17. Вереш М Т. Лексико-семантичні та лінгвопрагматичні особливості німецької християнсько-богословської терміносистеми : дис. ... канд. філол. наук. 10.02.04 «Германські мови». Львів : ЛНУ, 2016. 215 с.
18. Верещагин Е.°М., Костомаров В.°Г. В поисках новых путей лингвострановедения : гипотеза (лого)эпистемы. Мирознание вне и посредством языка. Москва, 2002. 168 с.
19. Власов В.Г. Архитектура: Словарь терминов. (Мир искусства: словари терминов). Москва : Дрофа, 2004. 191 с.
20. Вовчанська С.°І. Німецька фахова мова маркетингу : структурно-семантичний, лінгвопрагматичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Ів.-Франківськ, 2014. 223 с.

21. Володіна Т. С., Радзійон В. М., Словоскладання іменників у німецькій та українській мовах. Наукові записки. Серія «Філологія». Київ : КНЛУ, 2013. С.70-73.
22. Воркачев С. Г. Методологическое основание лингвоконцептологии. Теоретическая и прикладная лингвистика. Аспекты метакоммуникативной деятельности. Воронеж, 2002. Вып. 3. С. 79-95.
23. Воркачев С. Г. Лингвокультурная концептология : становление и перспективы. Изв. РАН. Серия литературы и языка. 2007. Т. 66. № 2. С. 13-22.
24. Вундт Вильгельм. Психология народов. Москва : Эксмо, СПб., 2002. 864 с.
25. Гарбовский Н. К. Сопоставительная стилистика профессиональной речи (на материале русского и французского языков). Москва : Наука, 1988. 141 с.
26. Грибіник Ю. І. Процеси метафоризації і метонімізації у термінології геодезії та кадастру. Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія : Філологічна. 2014. Вип. 49. С. 311-313.
27. Гриценко С. П. Динаміка лексику української мови XVI-XVII ст. Київ : ТОВ "КММ", 2017. 936 с.
28. Гуторов В.А. К оппозиции свое/ чужое в языковом сознании. Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. Харків : Константа, 1996. С.47-49.
29. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка. Москва : КомКнига, 2006. 248 с.
30. Жаботинская С. А. Концепт/домен : матричная и сетевая модели. Культура народов Причерноморья. 2009. № 168. Т. 1. С. 254-259.
31. Жайворонок В.В. Лексична підсистема мови і значення мовних одиниць. Мовознавство. 1999. № 6. С. 32-46.
32. Журавлёв В. К. Внешние и внутренние факторы языковой эволюции. Москва : Наука, 1982. 328 с.

33. Зеленецкий А.Л. Сравнительная типология основных европейских языков: учеб. пособие для студентов лингв. фак-тов. Москва : ИЦ «Академия», 2004. 252 с.
34. Зеленецкий А.Л., Новожилова О.В. Теория немецкого языкознания : Учебное пособие. Москва : Академия, 2003. 400 с.
35. Ивина Л. В. Лингвокогнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования) : учебно-методическое пособие. Москва : Академический Проект, 2003. 304 с.
36. Казарина С. Г. Типологические характеристики отраслевых терминологий. Краснодар, 1998. 276 с.
37. Квитко И. С. Термин в научном документе. Львов : Вища школа, 1976. 128 с.
38. Казимір В.О. Тематична група «Економічна лексика» у вокабулярі сучасної німецької мови як відображення іноваційних процесів розвитку. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2010. Вип. 23. С. 59-67.
39. Клименко Н. Ф. Основы морфеміки сучасної української мови : навчальний посібник. Київ : Інститут змісту і методів навчання, Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1998. 182 с.
40. Колісниченко Т.В. Концептосфера “FINANCIAL TRANSACTION” в англomовній картині світу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2013. № 13. С. 34-40.
41. Колісниченко Т. В. Етимологічний аналіз складових ЛСП ‘SETTLEMENT’. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2015. № 15. Т 2. С. 70-73.
42. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. І.Франка, 2000. 350 с.
43. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2000. 368 с.

44. Кошкина Е. Г. Феномен „Bedeutungswandel“. К вопросу о причинах и типологии семантических трансформаций (на материале немецкого языка). *Ното Лоuens : Актуальные вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков/ под общ. ред. И. Ю. Шемелева. Вып. 5. СПб. : Астерион, 2013. С. 35-42.*
45. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. Москва : Русский язык, 2002. 847 с.
46. Кубрякова Е. С. Человеческий фактор в языке / Е.С. Кубрякова и др. Москва° : Наука, 1991. 239 с.
47. Куранда В. Лексико-словотвірне гніздо з вершиною “ORZO – ЯЧМІНЬ” у біблійних текстах та його дериваційна семантика. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія. Вип. 1(35). 2016. С. 25-28.*
48. Левицький В. В. Історія німецької мови. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : НОВА КНИГА, 2007. 216 с.
49. Леонтович О.А. Русские и американцы: парадоксы межкультурного общения. Москва : Гнозис, 2005. 352 с.
50. Лисенко Б.Ю., Єрмоленко С.В. Тенденції розвитку сучасної німецької мови° : матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету. Суми : СумДУ, 2004. С. 38-39.
51. Лісогуб Л.І. Лексико-семантична адаптація англіцизмів і англо-американізмів у сучасній німецькій мові (на матеріалі економічної терміносистеми). *Вісник ЗДУ. Філологічні науки. 2001. № 4. С. 77-81.*
52. Литовченко І.О. Уплив екстра- та інтралінгвальних чинників на розвиток військової лексики української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2014. Вип. 10. С. 75-83.*
53. Литовченко І.О. Типи абрєвіатурних утворень у військовий лексичі української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Вип.12. 2015. С. 56-64.*

54. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста : Антология. Москва : Academia, 1997. С. 280-287.

55. Лісогуб Л.І. Лексико-семантична адаптація англіцизмів і англо-американізмів у сучасній німецькій мові (на матеріалі економічної терміносистеми). Вісник ЗДУ. Філологічні науки. 2001. № 4. С. 77-81.

56. Лукоянова Т. В. Терминологическое поле «Хирургический інструментарій»^о : когнитивний аспект (на матеріалі німецького мови) : дисс.^о ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Астрахань, 2017. 231 с.

57. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» ; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2002. 21 с.

58. Матюшин И. М. Коммуникативная модель взаимодействия военнотерминологических систем (на материале русского и французского военных подязыков) : автореф. дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.20. Москва, 1996. 21 с.

59. Медведева Е.В. Лексикология немецкого языка. Лекции, семинары, практические занятия. Москва : Либроком, 2009. 448 с.

60. Ментинська Ірина. Сучасні тенденції термінознавчих досліджень (на матеріалі компютерної термінології). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Вип. 31. Херсон : 2018. С.^о 33-38.

61. Міщенко А.Л. Морфологічна адаптація англо-американізмів тематичної групи «Інтернет» до граматичної системи сучасної німецької мови. Нова філологія. 2005. № 2(22). С. 68-75.

62. Міщенко А.Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу. Вінниця : нова книга, 2013. 448 с.

63. Мурашко Л. В. Украинская военная лексика в ее историческом развитии (воинские звания и должности) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. 10.02.01 «Русский язык». Киев, 1997. 19 с.
64. Никитина С. Е. О концептуальном анализе в народной культуре. Логический анализ языка. Культурные концепты. 1991. С. 117-123.
65. Новикова Н. С., Черемисина Н. В. Многомирие в реалии и общая типология языковых картин мира. Филологические науки. Москва, 2000. № 1. С. 40-49.
66. Ольшанский И.Г., Гусева А.Е. Лексикология: Современный немецкий язык^о : учебник для вузов. Москва : Академия, 2005. 416 с.
67. Орешкина М.В. К вопросу о классификации заимствованной лексики. Функциональная лингвистика : материалы конференции. Ч.°1. Симферополь, 1994. С. 73-75.
68. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів : посібник. 2-ге вид., випр. і допов. Вінниця : Нова Книга, 2013. 176 с.
69. Пименов Е.А. Концепт Gemüt в немецком языке. Язык. Культура. Человек. Этнос. Вып. 3. Кемерово : Графика, 2002. С.79-82.
70. Плотнікова Н. Алгоритм аналізу лінгвокультурного концепту. Лінгвістичні студії. Донецьк, 2006. Вип. 14. С. 165-170.
71. Постовалова В. И. Язык и миропостижение: философия языка В. фон Гумбольдта и когнитивная лингвистика. С любовью к языку : сб. науч. ст. посвящается Е. С. Кубряковой. Москва-Воронеж : ИЯ РАН, Воронежский государственный университет, 2002. С. 72-89.
72. Потураева Е. А. Метафорическая интерпретация концептуальной сферы «Дом» в русской языковой картине мира : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Томск, 2011. 21 с.
73. Приходько Г. І. Місце концепту в картині світу. Нова філологія. Збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2009. №33. С. 74-78.

74. Прохорова П.В. Діалектна німецькомовна картина світу (на матеріалі баварсько-австрійських, швабсько-алеманських, франкських та нижньонімецьких діалектів) : дис ... на канд. філол. наук : 10.02.04. «Германські мови». Херсон, 2010. 208 с.
75. Радзієвська Т.В. Французький лексико-синтаксичний компонент у англійському листуванні: референційна та прагматична мотивація. Нова філологія. Вип. № 88. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. С. 184-189.
76. Реформатский А. А. Лингвистика и поэтика. Москва, 1987. С. 40-52.
77. Ріба-Гринишин О., Гой О. Запозичення як засіб збагачення англійської та німецької термінології. Текст. Контекст. Інтертекст : науковий електронний журнал. Миколаїв : НМУ ім. В.О. Сухомлинського, 2017. С. 12-18.
78. Романова О. Запозичення в українській термінології швацької промисловості. Мовознавчий вісник. Вип. 14-15. 2012. С. 75-82.
79. Розен Е. В. На пороге XXI века : Новые слова и словосочетания в немецком языке. Москва : Менеджер, 2000. 200 с.
80. Руденко О. В. Специфіка термінів терміносистеми «архітектура». Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. 2012. № 15. С. 174-180.
81. Савицкий В. М. Концепция лингвистического континуума. Самара : Изд-во «НТЦ», 2004. 178 с.
82. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации^о: монографія. Київ : ЦУЛ «Фітоцентр», 2002. 336 с.
83. Симонок В.П. Запозичена лексика в українській мовній картині світу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. № 8. Т. 2. 2014. С. 250-254.
84. Слаба О. В. Актуальні проблеми розвитку неологічної лексики в сучасній німецькій мові. Науковий вісник ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. 2014. Вип. 29. С. 110-114.

85. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : монография. Волгоград : Перемена, 2004. 340 с.

86. Соколов С.В. Развитие и современное состояние немецкоязычной военной лексики : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Москва : 2014. 19 с.

87. Степанов Е.А. Языковая картина мира военной сферы : лингвокультурологический и терминологический аспекты : дисс ... канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка». Москва : Воен. ун-т, 2012. 150 с.

88. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности. Язык и наука конца 20-го века. Москва : Наука, 1995. С.35-73.

89. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики (на материале современного немецкого языка). 2-е изд., стер. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 208 с.

90. Степанова М. Д. Лексикология современного немецкого языка. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Академия, 2005. 196 с.

91. Стернин И.°А. Методика исследования структуры концепта. Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж, 2001. С. 58-65.

92. Стишов О.А. Основні тенденції розвитку лексичного складу української мови початку ХХІ століття. Вісник Запорізького національного університету. Серія Філологічні науки. № 1. 2012. С. 406 -410.

93. Струганець Л. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі української літературної мови ХХ ст. Тернопіль, 2002. 352 с.

94. Струганець Ю.Б. Процес іншомовних запозичень у футбольній лексиці сучасної української мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Випуск 57. 2015. С. 116-120.

95. Судзиловский Г.А. Сленг - что это такое? Москва, 1973. - 182 с.

96. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология : Вопросы теории. 6-е изд-е. Москва : ЛИБРОКОМ, 2012. 248 с.
97. Сушко-Безденежных М.Г. Лінгвопрагматика конституційного дискурсу Німеччини : діахронічний аспект : автореф. дис... канд. філол. наук. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2016. 20 с.
98. Сычугова Л.П. Концепт архитектура в языковой картине мира. Вестник вятского государственного университета. Серия «Филология». 2018. С. 60-62.
99. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц . Москва : Наука, 1986. 141 с.
100. Терещук Г., Михайло Ю. Формування мовної картини світу українського народу та тлі націотворення. Україна-Європа-світ. Серія Історія, міжнародні відносини. Вип. 18. Тернопіль, 2016. С. 46-54.
101. Толочко О. В., Слышкин Г. Г. Концепт отличник в русской картине мира. Языковая личность : проблемы креативной семантики. Сб. науч. тр к 70-летию проф. И.В. Сентенберг. Волгоград : Перемена, 2000. С. 79-84.
102. Томіленко Л.М. Термінологічна лексика в сучасній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ : Фоліант 2015. 160 с.
103. Топоров В. Н. Об индоевропейской заговорной традиции. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Москва, 1993. С. 3-103.
104. Французская Е.О. Концепт как диахронический феномен (на примере выражения мегаконцепта ТЕА в английском языке). Вестник Томского государственного университета. № 12. 2011. С. 48-51.
105. Харламова Л.С., Тимченко С.В. Використання англомовних запозичень у німецькій термінології міжнародних авіаційних перевезень. Вісник житомирського університету. Філологічні науки. вип. 2 (86). 2017. С. 140-143.
106. Хроленко А.Т. Теория языка. Москва : Флинта, 2004. 512 с.

107. Чередниченко О.І. Взаємодія мов, двомовність і мовленнєва культура. Мови європейського культурного ареалу : розвиток і взаємодія. Київ : Довіра, 1995. С. 99-110.

108. Шафиков С.Г. Типология лексических систем и лексико-семантических универсалий. Уфа : 2004. 225 с.

109. Шелепкова І.М. Сучасні тенденції розвитку мови у сфері економічної термінології. Молодий вчений. Ч. 3. № 2 (42). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 442-448.

110. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). Москва : Гнозис, 1994. 344 с.

111. Ярцева В.Н. Контрастивная грамматика. Москва : Наука, 1981. 111 с.

112. Ammon U. Schwierigkeiten der deutschen Sprachgemeinschaft aufgrund der Dominanz der englischen Sprache. Zeitschrift für Sprachwissenschaft. 1989. H 8. S.257-272.

113. Braun P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache. Stuttgart : Verlag W. Kohlhammer. 1993. 265 S.

114. Bublyk, W. N. Geschichte der deutschen Sprache : Lehrbuch. Kyiv : VYSCA SKOLA, 1983. 229 S.

115. Coseriu E. Probleme der strukturellen Semantik. Tübingen : Univ. Tübingen, 1973. 106 S.

116. Fiedhelm D. Entwicklungen der deutschen Sprache in der Gegenwart – und in der Zukunft? Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 1999. 56 S.

117. Geertz Cl. Ethos, World-View and the Analysis of Sacred Symbols / Clifford Geertz u.a. Boston : Little, Brown and Company, 1970. 325 p.

118. Kugler H. Thesen zur Sprachpolitik in Europa : Thesenpapier zur Tagung der Evangelischen Akademie in Stutzig zum Thema „Euro-Deutsch“. Sprachdienst. 1999. №3. S. 220-222.

119. Polenz P. Nationale Varianten der deutschen Hochsprache. Zeitschrift für germanistische Linguistik . 1987. № 15. S. 101-103.

120. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. 2., durchges. Aufl. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1987. 307 S.

121. Sommerfeldt Karl-Ernst. Entwicklungstendenzen in der deutschen Gegenwartssprache / K.-E. Sommerfeldt u.a. Leipzig : Bibliograph. Inst., 1988. 267 S.

122. Weisgerber L. Die vier Stufen in der Erforschung der Sprache. Düsseldorf : Opladen, 1983. 384 S.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dornseiff F. Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen. Berlin, New York : De Gruyter, 2010. 923 S.

2. Duden Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache. 3., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Band 7. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2001. 960 S.

3. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim : Bibliographisches Institut & amp ; F.A. Brockhaus AG, 2001. 1892 S.

4. Duden. Bedeutungswörterbuch. 3., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Band 10. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2002. 1103 S.

5. Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Mannheim, Heidelberg : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997 1665 S.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Magisterarbeit bezieht sich auf die Problematik der linguokognitiven Struktur des deutschen Wortschatzes. Die Aktualität des erforschten Themas ist durch ein hohes Interesse der modernen Linguistikan den Entwicklungstendenzen der deutschen Sprache, sowie an komplizierten Prozessen der Konzeptualisierung der Wirklichkeit im deutschen Vokabular zu erklären. Das lässt sich anhand der Konzepte MILITÄR, BAUKUNST und WIRTSCHAFT ausführen.

Die zu analysierenden Konzepte gehören zu den meist aktuellen Abteilungen des deutschen sprachlichen Weltbildes. Sie können weiter in Subkonzepte klassifiziert und aufgrund semantischer Merkmale beschrieben werden.

Jedes Konzept wird durch solche strukturell-semantische Einheiten verbalisiert wie autochtonische Wörter und Entlehnungen, Terminologie, umgangssprachliche und dialektale Lexeme. Vom besonderen Wert für die Entwicklung der deutschen Sprache erwiesen sich auch entlehnte und nichtentlehnte Wortbildungsformen.

Die präsentierte wissenschaftliche Schrift kann als ein Ausgangspunkt nicht nur für ein weiteres Studium anderer konzeptuellen Einheiten des deutschen sprachlichen Weltbildes, sondern auch für eine vergleichende Forschung der Bereicherungswege des deutschen Vokabulars. Die Ergebnisse der durchgeführten Analyse des lexikografischen Materials lassen über die Haupttendenzen der Entwicklung der deutschen Sprache.

Schlüsselwörter: Wortschatz, Konzept, Terminologie, Umgangssprache, Wortbildungsformen, semantisches Merkmal.

Додаток А

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ MILITÄR/ЗБРОЙНІ СИЛИ

	Автохтонна лексика / повністю асимільована лексика			Гібридні явища	Запозичена лексика та деривати	Метафоричні утвоєння/ елементи розмовної мови	Регіональн а лексика
	прості слова, вкл. деривацію	абревіатури	компози́та				
GATTUNG /РІД ВІЙСЬК	20%	-	50%		20%	10%	-
FORMATION/ ВІЙСЬКОВИЙ ПІДРОЗДІЛ	40%	-	-	-	60%	-	-
RANGSTUFE /ВІЙСЬКОВИЙ ЧИН	10%	10%	15%	40%	25%	-	-
MILITÄRTECHNIK /ВІЙСЬКОВА ТЕХНІКА	10%	-	70%	-	5%	15%	-

Додаток Б

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ BAUKUNST/ АРХИТЕКТУРА

	Автохтонна лексика / повністю асимільована лексика			Гібридні явища	Запозичена лексика та деривати	Метафоричні утворення/ елементи розмовної мови	Регіональна лексика
	прості слова, вкл. деривацію	аббревіатури	композиція				
WOHNSITZ/ЖИТЛОВІ БУДІВЛІ	10%	-	50%		15%	25%	-
KULTGEBÄUDE /КУЛЬТОВІ СПОРУДИ	40%	-	-	-	60%	-	-
Субконцепт VORRATSGEBÄUDE/ ГОСПОДАРСЬКІ БУДІВЛІ	70%	-	-	-	30%	-	-
GEBÄUDETEILE / ЧАСТИНИ БУДІВЛІ	10%	-	55%	10%	20%(з них 5% терміни)	-	5%

Додаток В

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ЕКОНОМІКА / WIRTSCHAFT

	Автохтонна лексика / повністю асимільована лексика			Гібридні явища	Запозичена лексика та деривати	Метафоричні і утворення/ елементи розмовної мови	Регіональна лексика
	прості слова, вкл. деривацію	аббревіатури	композиція				
HANDEL/ ТОРГІВЛЯ	20%	-	60%	-	5%	-	15%
BANKWESEN/ БАНКІВСЬКА СПРАВА	10%	-	30%	-	60%	-	-
BEZAHLUNG/ ПЛАТІЖ	45% (з них 20% терміни)	-	5%	-	35%	15%	-
Geld/ГРОШІ	10%	-	10%	10%	5 %	35%	30%